

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ NECATİBEY EĞİTİM
FAKÜLTESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN
ADAYLARININ İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK
TUTUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seda ÇARIKÇI

Balıkesir, 2010

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ NECATİBEY EĞİTİM
FAKÜLTESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN
ADAYLARININ İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK
TUTUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seda ÇARIKÇI

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Kemal Oğuz ER**

Balıkesir, 2010

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün ....EĞİTİM...BİLİMLERİ..... Anabilim Dalı'nda
2007.12509008...numaralı...Seda...GARİKÇI.....'nın hazırladığı
Balıkesir...Üniversitesi...Necatibey...Eğitim...Fakültesi...nde
Öğrenim...Gören...Öğretmen...Adaylarının...İnsan...Hakları...
Eğitimine...Yönelik...Tutumları.....konulu YÜKSEK LİSANS tezi
ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve sınav
Yönetmeliği uyarınca ....29.06.2010.....tarihinde yapılmış, sorulan
sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU
ile karar verilmiştir.

Başkan

.....Prof. Dr. Nevin SAYLAN

Üye

.....Yrd. Doç. Dr. Kemal ÖZGÜR (Borsman)

Üye

.....Yrd. Doç. Dr. Sadet MALTEPE

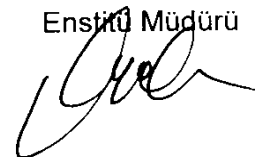
Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

13.07.2010

Prof. Dr. Oya SEYMEN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını ve bu tutumlar arasında çeşitli değişkenler açısından farklılık bulunup bulunmadığını belirlemektir.

Bu araştırma tamamen kişisel çaba ve özverinin ürünüdür. Afyonkarahisar-Balıkesir hattında yapılan yaklaşık 75000 km yol, saatlerce ve günlerce sürebilen uykusuzluk, katlanılamaz yorgunluk ve tüm olumsuz şart ve engellere rağmen; üniversite hayatımın ilk gününden beri azalmayan hatta yüksek lisans süreci boyunca artan kariyer yapma isteği sonucunda hazırlanan bu tezde, emeği geçen herkese içten teşekkürler.

İlk başta; sevgili ve saygıdeğer tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kemal Oğuz ER'e teşekkürü bir borç bilirim. Sevgili Hocam; desteğinizi, ilginizi esirgemediğiniz, istediğim her an sorularıma cevap verdiğiniz, kısıtlı zamanlarda bile yaratıcı çözümler sunduğunuz, nazlandığımda veya tembellik yaptığımda bile her zaman güler yüzlü olduğunuz için ve ilk tez danışmanı öğrenciniz olma şansını bana yaşattığınız için çok teşekkürler.

Ders döneminde kendisinden çok şey öğrendiğim, tezimin temellerinin oluşmasında bilgilerinden faydalandığım, desteğini esirgemeyen sevgili hocam Dr. İsmail ZENCİRCİ' ye teşekkür ederim.

Bilgisini ve desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN'a yardımları için teşekkür ederim.

Her durumda her zaman yanımda olan ve beni hep destekleyen canım ailem; Sadık ÇARIKÇI, Şahnaz ÇARIKÇI, Dr. Ömür ÇARIKÇI, Müdüre Sabahat ÇARIKÇI ULUCUTSOY, Dr. Sema ÇARIKÇI ve Sosyolog Mine ÇARIKÇI' ya (Bebeme) ve prenses Defne'ye içten kocaman ve sonsuz teşekkürler. Hepinizi ayrı ayrı çok seviyorum.

Bu süreç boyunca tüm yorgunluklarımı, moral bozukluklarımı unutturan, bana hep destek olan başta ev arkadaşlarım olmak üzere bütün dostlarıma; uykusuz, yorgun ve bitkin olduğum günlerde sözümü hep dinleyen ve beni üzmemeye çalışan öğrencilerime, desteklerini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen sevgili çalışma arkadaşlarıma içten teşekkürler.

Üniversite hayatımın ilk günü ilk derste de söylediğim gibi sözümü tuttum; yüksek lisansımı yaptım ve bitirdim. Bundan sonra da bu yolda ilerlemeye devam edeceğim. Bana ve başarılarıma inanan ve kararlarımı destekleyen herkese şimdiden teşekkürler.

Seda ÇARIKÇI

Balıkesir, 2010

ÖZET

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ NECATİBEY EĞİTİM FAKÜLTESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUMLARI

ÇARIKÇI, Seda

Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Kemal Oğuz ER

2010, 84 Sayfa

Bu araştırmanın amacı; öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını ortaya koymaktır.

Araştırmanın evreni Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın evreninde 4134 adet öğretmen adayı bulunmaktadır. Araştırmada verilere ulaşılabilirlik, zaman kazanımı, ekonomiklik ve ölçek kontrolünün sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için örneklem seçme yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örnekleme Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü olarak belirlenmiştir.

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü bünyesinde Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı olmak üzere 5 ana bilim dalı bulunmaktadır. Bu ana bilim dallarında öğrenim gören öğretmen aday adaylarından, dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilere tutum ölçeği uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda hem 4. sınıfta öğrenim gören öğrenci

hem de II. Öğretim sınıfları olmadığı için, bu ana bilim dalı örnekleme dahil edilmemiştir. Evreni temsilen örnekleme giren öğretmen aday sayısı 604'tür.

Örneklemedeki öğretmen aday adaylarına, Doç. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi tarafından 1999 yılında geliştirilen "İnsan Hakları Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği" (İHEYTÖ) uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programında çözümlenmiş, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitime yönelik tutumları ve bu tutumların öğrenim gördükleri bölüm, öğretim türü, cinsiyet, yaş ve mezun oldukları lise türü değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermedikleri belirlenmiş ve ortaya çıkan sonuçlara göre önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma sonucunda öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitime yönelik tutumlarının büyük ölçüde olumlu olduğu ve tutumların öğrenim görülen bölümlere, öğretim türüne, cinsiyete ve yaşa göre değişiklik göstermediği belirlenmiştir. Ancak insan hakları eğitime yönelik tutumlar mezun olunan lise türüne göre incelendiğinde genel lise mezunu öğretmen aday adayları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi Eğitimi, İnsan Hakları Eğitimi, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, İnsan Hakları Eğitime Yönelik Tutum.

ABSTRACT

ATTITUDES OF THE PROSPECTIVE TEACHERS' ABOUT HUMAN RIGHTS EDUCATION AT BALIKESİR UNIVERSITY NECATİBEY EDUCATION FACULTY

ÇARIKÇI, Seda

Master Degree, Department of Educational Science

Thesis Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Kemal Oğuz ER

2010, pages 84

The purpose of this research is presenting teacher candidates' attitudes about human rights education.

The population of this research consists of Balıkesir University Necatibey Education Faculty students. There are 4134 teacher candidates within the scope of the population of this research. Because of accessibility of data, gaining of the time, economy and for the right control of questionnaire sampling methods has been resorted. The sample of the research has been chosen as Balıkesir University, Necatibey Education Faculty, Department of Primary School students.

Balıkesir University, Necatibey Education Faculty, Department of Primary School comprises 5 departments: Science Teacher Department, Pre-School Teacher Department, Social Studies Teacher Department, Primary School Teacher Department, and Primary School Mathematics Teacher Department. As it was thought of utility of Human Rights Education at degree of higher education, first and second 4th grade students was determined to conduct questionnaires. On the other hand, Pre-School Teacher Department has had neither 4th grade students nor second

education hence not omitted in the sample. In the sample there are 604 students that represent the population.

“Attitude Scale of Human Rights Education (İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği)” that reformed by Doç. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi in 1999 was applied candidate teachers in the sample. The results obtained were analyzed utilizing SPSS software and candidate teachers attitude of human rights education was based on variables that their department, gender, kind of education (first and second education), and recommendations were done covering these aspects.

At the end of this research, the following results were obtained: the candidate teachers attitudes of human rights education are high degree affirmative. And it has been founded out that the attitudes of Balıkesir teacher's college senior students towards human rights education have not been shown any changes in relation to their department, their kind of education (first and second education), their gender and their age. However, when their attitudes towards human rights education are examined, a meaningful difference has been observed among the students according to the type of high school from which they have been graduated.

Key Words: Democracy Education, Human Rights Education, Human Rights and Democracy Education, Human Rights Attitude.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
BÖLÜM I.....	1
Giriş.....	1
Problem.....	1
Problem Cümlesi.....	14
Amaç.....	14
Önem.....	15
Varsayımlar.....	17
Sınırlılıklar.....	17
BÖLÜM II.....	18
İlgili Alanyazın.....	18

	<u>Sayfa</u>
Kuramsal Çerçeve.....	18
İlgili Araştırmalar.....	30
BÖLÜM III.....	35
Yöntem.....	35
Araştırma Modeli.....	35
Evren ve Örneklem.....	35
Veri Toplama Aracı.....	38
Verilerin Toplanması.....	40
Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu.....	41
BÖLÜM IV.....	42
Bulgular ve Yorum.....	42
Öğretmen Aday Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	42
Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Bölümlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	45
Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	48
Öğretmen Aday Adaylarının Cinsiyet Faktörüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	49

	<u>Sayfa</u>
Öğretmen Aday Adaylarının Yaş Faktörüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	52
Öğretmen Aday Adaylarının Mezun Oldukları Lise Türüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	54
BÖLÜM V.....	58
Sonuç ve Öneriler.....	58
Sonuçlar.....	58
Öneriler.....	59
KAYNAKÇA.....	61
EKLER.....	66
EK 1 İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği	66
EK 2 İzin Formu.....	71

ÇİZELGELER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 1. Evrendeki Öğrenci Sayıları.....	36
Çizelge 2. Örneklemdeki Öğretmen Aday Adayı Sayıları	37
Çizelge 3. Örneklemdeki Kadın ve Erkek Öğretmen Aday Adayı Sayıları	38
Çizelge 4. İHEYTÖ İçin Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları.....	39
Çizelge 5. Uygulanan Ölçeklerin Dönüş Yüzdeleri.....	40
Çizelge 6. Örneklem Grubunun Puan Dağılımı	43
Çizelge 7. İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği Betimsel İstatistikleri.....	44
Çizelge 8. Bölümlere İlişkin Bazı İstatistikler.....	45
Çizelge 9. Bağımsız Örneklem İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi.....	46
Çizelge 10. Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne Göre İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Tutum Puanlarının t-testi Çizelgesi.....	48
Çizelge 11. Öğretmen Aday Adaylarının Cinsiyete Göre İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Tutum Puanlarının t-testi Çizelgesi.....	49
Çizelge 12. Gruplara İlişkin Bazı İstatistikler.....	52
Çizelge 13. Yaş Değişkenine Ait Eğitim Ortamında İnsan Hakları Alt Faktörüne İlişkin Bazı İstatistikler.....	53

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 14. Mezun Olunan Lise Türüne İlişkin Bazı İstatistikler.....	54
Çizelge 15. Bağımsız Örneklemeler İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi	55
Çizelge 16. Mezun Olunan Lise türü Değişkenine Ait İnsan Hakları Alanının Eğitimi Alt Faktörüne İlişkin Bazı İstatistikler.....	56

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu açıklanmış; araştırmanın temel amacı ve alt amaçları ile önemi üzerinde durulmuştur.

Problem

Günümüz toplumlarının belki de en önemli sorunu içinde bulunduğu koşullarla uyumlu ve/veya onu aşip daha yaşanabilir bir topluma dönüştürebilecek bireyler yetiştirmektir (Gündüz ve Gündüz, 2007). Bu bağlamda insan hakları ve demokrasi bilincinin oluşmasında ve yerleşmesinde etkili olan en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğu savunulabilir.

En genel anlamda yaşantı yoluyla davranış değiştirme süreci olarak tanımlanabilecek eğitim (Ertürk, 1982), demokratik bir toplum oluşturmanın ön şartı olarak kabul edilmektedir.

Toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın temel faktörlerinden biri olarak kabul edilen eğitimin genel amacı, bireylerin içinde yaşadıkları topluma sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarına yardım etmektir (Kepenekçi, 2000,1). Okullarda verilen eğitim çerçevesinde bireyler birbirlerinin kişiliklerine ve haklarına saygıyı, birbirlerinin özgürlüklerini kısıtlamamayı, açık fikirli olmayı ve birlikte barış içinde yaşamayı öğrenmektedirler. Ancak okullarda yapılan eğitimin kapsamında yer alan demokrasi ve insan hakları eğitiminin niteliği tartışmaya açık bir konumdadır. Türk eğitim sisteminin en

önemli sorunlarından biri, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, kendini ve çevresini geliştiren, demokratik tutum ve davranışlara sahip nitelikli bireyler yetiştirmede istenilen düzeye ulaşamaması olarak belirlenmekte ve bu durum eleştirilmektedir (Kepenekçi, 2000,5). Günümüzde toplum, eğitim sistemindeki bu sorunları fark etmekte ve kamuoyunda insan hakları alanında bir bilinç oluşmaktadır. İnsan hakları alanında yaşanan sorunlara çözümler üretebilmek amacıyla çeşitli merkezler kurulmakta (araştırma, dökümantasyon vb. merkezler) ve bu alanda araştırmalar yapmanın önemi anlaşılmaya başlanmıştır (Kepenekçi, 2000).

Demokrasinin benimsenmesi ve yerleşmesi, okullarda etkili bir şekilde verilecek demokrasi eğitimi ile sağlanabilmektedir. Demokrasi eğitimi formal olarak okullarda, informal olarak ise ailede ve toplumda kazandırılmaktadır. Bireylerin demokrasinin ilke ve değerlerini doğru olarak öğrenebilmesi için, devletin ve eğitimin demokratik bir yapıya sahip olabilmesi ve okullarda demokrasi eğitiminin verilmesi gerekmektedir (Gürbüz, 2006).

Yönetim ve yaşam biçimi olarak demokrasiyi hedefleyen ülkeler, eğitim sistemlerini demokrat insanlar yetiştirmek üzere yapılandırmalıdır. İnsan haklarının ve özgürlüklerinin neler olduğunu, kapsamını, boyutlarını ve yaşama nasıl geçirileceğini bilmeyen bireylerden oluşan bir toplumda demokrasiden söz edilememektedir (Gözütok, Gülbahar, Köse, 2007).

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı demokrasi eğitimini şöyle tanımlamaktadır:

“Demokrasi eğitimi; güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için, yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez” (<http://mevzuat.meb.gov.tr>).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda demokrasi eğitimi, Türk Milli Eğitimi'nin temel ilkelerinden biri olarak benimsenmiştir (<http://mevzuat.meb.gov.tr>).

Karasar' a (1979) göre demokrasi eğitimi:

“Demokratik tutum ve davranışları benimseyen iyi vatandaşları yetiştirmeyi esas almaktadır. Çağdaş demokratik toplumlarda iyi vatandaş; hür düşünceye sahip, problem çözümede bilimsel yöntemlerden yararlanabilen, kendisine ve çevresine karşı dürüst davranabilen, açık fikirli; karşı fikrin ve karşıdaki insanın saygıdeğer olduğunu içtenlikle kabul edebilen; eleştirebilen, bilimsel gerçekleri kabul edebilen, alçak gönüllü olabilen, kendisine açıklanan hükümler için ispatlar isteyebilen kişilikler olarak tanımlanmaktadır” (Akt: Gürbüz, 2006, 43).

Bu bağlamda; bireylerin böyle kişilik yapılarına sahip olduğu toplumlarda sorunların daha kolay çözülebileceği, demokratikleşme sürecinde ve insan haklarına saygılı olma yolundaki engellerin kolayca aşılabileceği düşünülebilir.

Demokrasi eğitimi ya da demokrasi için eğitim, yönetim biçimi olarak demokrasinin yaşamasına eğitim sisteminin bir katkısı olarak düşünülebilir (Miser, 1991).

Başaran (1986) demokrasi eğitimi ile düşüncesini özgürce söyleyen, başkalarıyla işbirliği yapmakta becerikli, öğrenmeye ve araştırmaya tutkun, kendinin ve toplumunun sağlığını koruyan, üretici bireyler yetiştirilebileceğini ifade etmiştir.

Demokrasi gibi insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılıklar da eğitim yoluyla kazandırılabilir. İnsan haklarını, demokrasiyi ve diğer ilgili kavramları bilip benimseme, uygun davranışlar sergileme ancak eğitilmekle mümkündür (Yeşil, 2002, 41). İnsan haklarını bilip tanımanın en doğru ve etkili yolu ailede, okulda ve toplumda yapılacak olan eğitimlerden oluşmaktadır.

İnsan Hakları Eğitimi; “İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler (BM) On Yılı Eylem Planı” ile “İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planları Hazırlama Yönergesi”nde şöyle tanımlanmaktadır: İnsan hakları eğitimi; bilgi, yetenek, anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılıp yerleştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür (Akt: Gülmez, 2001, 47).

Yeşil (2002,45) ise insan hakları eğitimini, bireylerin milli ve ileri düzeyde de evrensel değerleri savunabilmeleri için, kendi hakları konusunda onları bilinçlendirmeye dönük etkili çalışmalar olarak tanımlamaktadır.

İnsan hakları eğitimi, bireylerin, öncelikle insan haklarına saygıyı öğrenmesi, bu hakların, doğuştan kazanılan, devredilemeyen ve vazgeçilemeyen haklar oluşunu kavraması, bu bilincinin gelişmesi ve yerleşmesi için verilen eğitim şeklinde açıklanabilir (Tanırlı, 2007, 56).

Avrupa Konseyi Gençlik Programı'nın resmi insan hakları tanımı ise şöyledir: ...kültürlerarası öğrenme, katılım ve azınlıkların güçlendirilmesi gibi hedefleri olan çeşitli programlarla bağlantı içinde işleyen, insan onurunda eşitliğin geliştirilmesine odaklanan eğitsel programlar ve etkinliklerdir (Pusula, 2008, 17).

“İnsan hakları eğitimi, yalnızca insanlığın birleşik bir kurumu olan “insan hakları” na yer vermek, yalnızca uluslar arası anlayışın, işbirliğinin ve barışın temel unsuru için bir öğe kılmak değildir. Öncelikli olarak “insanoğluna”, hak ve özgürlüklerini öğretmektir. Sonra, kendisinden, uluslar arası anlayışa, işbirliğine, barışa, temel olucu bir sürü kurum üretmek üzere, her şeyden önce, insan haklarının neden ibaret olduğunun özünü ve ayrıntılarını, okul içi ve özellikle okul dışı bir yaygın öğretim programı ile öğretmektir” (Boran, 2005, 6, Akt: Tanırlı, 2007, 64-65).

Anderson (1982/1999) ise insan haklarının oldukça karmaşık ve anlaşılması güç bir konu olduğunu belirtmiş ve insan hakları eğitiminin sadece bilgi aktarımından ibaret olmadığını söylemiştir.

İnsan hakları alanında verilecek bir eğitim ile sahip oldukları hakları bilinçli bir şekilde kullanan, hatta insan hakları ile ilgili konularda etkinliklerde bulunabilecek yeteneğe sahip vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Anderson (1982) İlköğretimde uluslararası bir nitelik taşıması istenen herhangi bir insan hakları eğitimi programı çocuğun kapasitesini, kendine öz saygıyı, başkalarına saygıyı ve adaletin gerçekleşmesine yardım etmeyi sağlayacak şekilde geliştirmesi gerektiğini belirtmiştir (Çev: Kepenekçi,1999).

Kepenekçi (1999), insan hakları eğitiminin en temel amacının, kişide başkalarına saygı duygusunu geliştirmek, haklarını öğretmek ve bu hakları koruma yollarını göstermek olduğunu ifade etmiştir.

Uluslararası İnsan Hakları Derneği 1997 yılındaki raporunda insan hakları eğitiminin amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

1. İnsanların ve grupların hakları ve görevleri hakkında bilinçlenmeyi sağlamak,
2. Öğrencilerin insan hakları ile ilgili diğer devletlerin uygulamalarını anlamalarını sağlamak,
3. Öğrencilere ve dolaylı olarak düşünüldüğünde tüm topluma insan hakları ile ilgili ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemeleri ve demokratik süreçleri tanıtmak,
4. Uygun yöntemlerle, insan haklarının teorik olarak öğrenilmesiyle somut uygulamayı birleştirip karşılaştırmak,
5. Öğrenciler arasında bilgiyi ve deneyimi paylaşma fırsatları sağlamak,
6. İnsan onuruna saygıyı geliştirmek, toplumun yönetimine bireylerin katılımını sağlamak ve insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaya çalışmak (Kepenekçi, 2000, s.17).

İnsan hakları eğitiminin amaçları, insan hakları yazılı hukukunda ve çeşitli uluslararası toplantı belgelerinde belirtilmiştir. Gülmez (2001, s.50)'e göre çok sık yinelenenler şunlardır:

İnsan hakları eğitimi;

- Karşılıklı anlayış, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirilmelidir.
- Bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkasının haklarına saygı göstermeyi öğretmelidir.

- Bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam geliştirmenin ön koşuludur.
- Demokrasinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.
- İnsan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneyeği sağlam bir temel oluşturur.

İnsan hakları eğitimi, insan haklarına saygıyı, insan hak ve özgürlüklerini kullanmayı ve korumayı, demokrasiyi bir yaşam biçimine dönüştürmeyi sağladığı zaman amacına ulaşmış olur (Gözütok, Gülbahar, Köse, 2007).

Demokrasi eğitimi, demokrasi ile ilgili tüm kavram ve uygulamaların bilişsel olarak öğretimini, duyuşsal olarak benimsetilmesini ve psikomotor olarak davranışlarda gösterilmesinin ifade eder (Yeşil, 2002, 46). İnsan hakları eğitimi, insanların, insan olma bilincini kazandırmasını ve bu bilinci geliştirmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde insan hakları eğitiminin demokrasi açısından önemi anlaşılabilir. Demokrasinin insana değer veren, insanın kişiliğini özgürce ve tam olarak geliştirmeyi hedefleyen bir yönetim tarzı olduğu kabul edilirse, insan hakları eğitiminin demokrasi için vazgeçilmez bir ilke olduğu anlaşılabilir (Tanırlı, 2007,55).

İnsan hakları için devletin ve onun konumunun yerli yerine oturtulması ne kadar gerekli ve önemli ise, demokratik değerleri gündelik yaşama taşımak da o kadar gerekli ve önemlidir. Sürdürülebilir bir demokrasi eğitiminin ulusal politikasının temel amacı da bu olmalıdır (Güneş, 2002).

Ülkemizde Demokrasi Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi, aynı başlık adı altında bütünleştirilerek “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi” olarak adlandırılmaktadır. Türk Eğitim Sistemi öğretim programlarında Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi, 6-7-8. sınıflarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi adı altında haftada bir ders saati olmak üzere zorunlu olarak; liselerin son sınıflarında ise “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersi adı altında haftada bir ders saati olmak üzere seçmeli olarak yapılmaktadır (www.meb.gov.tr). Ayrıca ilköğretim okullarında derslerin ara disiplinlerinde de “İnsan Hakları ve

Vatandaşlık” disiplinine yer verilmiştir. Ara disiplinler, program hazırlama sürecinde göz önünde bulundurulan ana disiplinlere açık ve kapsayıcı biçimde örtüşen diğer disiplinlerdir. Böylece ilköğretim kademesinde de demokrasi ve insan hakları eğitimine yer verilmiştir.

İlköğretim okullarında 1-5. sınıfların ders programlarına Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi alanında, İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi (İHVE) ara disiplini adı altında toplam 57 adet, 6-8. sınıflarda ise 33 adet kazanım girmiştir (Tezgel, 2006). Programlarla ilgili etkinlikler planlanırken ve yürütülürken ana öğrenme alanlarındaki kazanımlar ile ara disiplinlerin kazanımlarının aynı anda edinilmesine dikkat edilmesi gerektiği programlarda ve kılavuz kitaplarda açıkça belirtilmiştir.

Bu derslerde; Anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen insan haklarına saygı ilkesinin eğitim süreci içerisinde bireylere kazandırılması, öğrencilerin; Cumhuriyet rejimini benimseyen, insan hakları ve demokrasi ilkelerini günlük yaşamlarında gerçekleştirebilen ve koruyabilen bireyler olarak yetişmeleri, öğrencilerin hakları ve özgürlüklerini kavrayarak, kendi haklarının ve toplumdaki tüm insanların haklarının farkında olmaları ve bu hakları korumaları, gerçekleştirmeleri, öğrencilerin katılımcı, sorumluluk sahibi olmaları, insana, insan onuruna saygı duymaları, kendileriyle, toplumla ve dünyayla barışık, çağdaş uygarlık değerlerini kavramış, birey ve yurttaş olarak yetişmeleri hedeflenmiştir (www.meb.gov.tr).

İlköğretim kademesinde uygulanan Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile bireylere toplum olma kavramı, toplumda ayrı bir fert olma ve sorumluluk sahibi bir vatandaş olma bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır (<http://halisahin.tripod.com/demokrasiinsanhaklari.htm>).

Demokrasi kavramının, insan hak, hürriyetleri ile sorumluluklarının ve demokratik bir toplum olma yolunda yapılması gerekenlerin kazandırılmaya çalışıldığı ilköğretim kademesi; ailede verilen eğitimden sonra demokratik ve haklarının bilincinde olan, karşısındaki kişinin de haklarına saygılı bir birey

yetiştirme yolunda atılmış ilk adım olarak kabul edilebilir. Bireylerin kişiliklerinin ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarının, duruşlarının küçük yaşlarda oluşmaya başladığı ve küçük yaşlarda kazanılan bilgilerin kolay kolay değiştirilemediği düşünüldüğünde, demokrasi ve insan hakları kavramlarının ilköğretim kademesinde hatta okul öncesi kademe de öğretilmesi gerektiğinin öneminin ve anlamınının büyük olduğu söylenebilir.

Ortaöğretim kademesinde uygulanan Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi, demokrasi ve insan haklarının tarihçesiyle birlikte bugüne kadar geçirdiği evrimlerden bahsetmektedir (<http://halisahin.tripod.com/demokrasiinsanhaklari.htm>). Bu değerlerin kazanılmasında gerçekleştirilen mücadeleler ile bu değerlerin günümüzdeki sistemde kullanılışından, devlet düzeni, hukuksal düzen ve siyasal düzenden söz edilmektedir. Ayrıca insan hakları alanında yayınlanan uluslararası belgeler tanıtılmakta, insan haklarının kullanılması ve korunması için yapılması gerekenler anlatılmaktadır. Buna ilaveten insan hakları ve demokrasi kavramları Atatürk İnkılâpları'yla ilişkilendirilmekte, mevcut Cumhuriyet yönetiminden ve gerekliliklerinden bahsedilmektedir (www.meb.gov.tr)

İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde uygulanan Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi karşılaştırıldığında; ilköğretim kademesinde demokrasi ve insan hakları kavramlarının sezdirilmesinin amaçlandığı, ortaöğretim kademesinde ise bu kavramların anlamlarının çeşitli açılardan anlatılarak kavratılmaya çalışıldığı, günlük hayatta ve toplumda uygulamalarının farkına varılmasının amaçlandığı söylenebilir.

Ortaöğretim kademesinden sonra gelen yükseköğretim sistemi veya bu sistemin okulları olan üniversiteler, gelişen dünyamızda bilime katkısı, bilginin üretilmesi, bilginin geliştirilmesi, proje üretilmesi veya projelerin hayata geçirilmesi, araştırma, inceleme gibi bilimsel etkinlikleri yürüten üst düzey eğitim kademesi olarak tanımlanabilir (Tanırlı, 2007).

Yükseköğretim kurumları aynı zamanda bilim adamı yetiştiren kurumların başında gelmektedir. Gençlere ilk ve ortaöğretim kademelerine göre daha özgür düşünce ve katılım ortamları sağlayan üniversitelerin; toplumda aktif katılımı sağlayacak, ülkenin; demokrasi ve hakların gelişimi için ihtiyacı olan araştırmacı, sorgulayıcı, katılımcı, özgüvenli ve üretken bireyleri yetiştirmesi beklenmektedir (Tanırlı, 2007).

Büyükkaragöz (1995:34) 'e göre, yükseköğretimden geçen her birey, insan haklarına, demokrasi ilkelerine, kendi haklarına ve toplum haklarına karşı saygılı olmalı ve bu haklardan kendisini sorumlu tutmalıdır. Bu ilkeleri hayat tarzı haline getirmelidir (Akt: Tanırlı, 2007, 40).

“Üniversite ortamının; gençler için bir kültür ve sanat ortamı oluşturması da insan hakları ve demokrasi bilincinin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle öğrenci dernekleri, insan haklarının asıl öğretildiği hayat okulları durumundadırlar. Bunların, yalnız insan haklarını savunmak bakımından değil, bunun uygulamalı, eğitimini yapmak ve yaptırmak bakımından da paha biçilmez değerde roller oynadıklarını kabul etmek gerekmektedir” (Tanör, 1991:116, Akt: Tanırlı, 2007:41).

Üniversitelerimizde gerçekleştirilen Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi incelendiğinde, bu eğitimin ayrı bir ders adı altında eğitim fakültelerinin ders programlarında yer aldığı görülmektedir. Eğitim fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda “Vatandaşlık Bilgisi”, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda “Vatandaşlık Bilgisi I” , “Vatandaşlık Bilgisi II”, “İnsan Hakları ve Demokrasi” ve “Vatandaşlık Eğitimi Semineri” adları altında; Türkçe Öğretmenliği ve İşitme Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dallarında ise “Vatandaşlık Bilgisi” adı altında demokrasi ve insan hakları eğitimine yönelik derslerin verildiği görülmektedir (www.yok.gov.tr).

İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı 14 Mart 1995' te İnsan Hakları Eğitimi konusunda bir protokol imzalamışlardır. Bu protokolde bahsedilen öneriler doğrultusunda eğitim fakültelerinin bütün bölümlerine ve diğer fakültelerden öğretmen olmak

isteyenler için düzenlenen sertifika programlarına, “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” adı altında ders konulması ve öğretmenlerin bu kavramların eğitimi konusunda bilgi ve beceri sahibi kılınmaları ve ayrıca üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüleri’nde belirtilen düzeyde eğitim öğretim yapacak “İnsan Hakları Anabilim Dalı” kurulmasının sağlanması kararlaştırılmıştır. (Kepenekçi, 2000, 78-79).

Demokrasi ve insan hakları bilincinin kazandırılması ve geliştirilmesinde örgün ve yaygın eğitim programları önemli bir işleve sahiptir. Örgün eğitim programlarını gerçekleştiren eğitim kurumları, yani okullar bireylere demokrasi ve insan hakları bilincini kazandıran önemli merkezlerden birisidir (Selvi, 2004, Akt: Doğan, 2008).

Okulların resmi olmayan (informal) programı da insan hakları eğitimi geliştirmek için güzel imkanlar sunmaktadır. Okulda insan haklarını geliştirmeye yönelik sayısız fırsatlar olabilir (Sosyal klüpler, öğrenci dernekleri, ders içi ve ders dışı etkinlikler vb.). Ortaya çıkan bu durumlarda yaşantı yoluyla insan hakları ve demokrasi kavramlarını uygulamaya koymak ve bu durumlara uygun hareket etmek önemlidir (Kepenekçi, 1999).

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi’nin okullarda öğretmenler tarafından verildiği düşünüldüğünde, demokrasi ve insan hakları alanında öğretmenlerin eğitiminin ne derece önemli olduğu açıkça görülebilmektedir. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi’nin kalitesinin artması için öğretmenlerin insan hakları ve demokrasi konusunda bilgi sahibi olmaları ve insan hakları ve demokrasiyi öğretme konusunda gerekli ve yeterli niteliklerle donatılmaları önem taşımaktadır. Bunun için öğretmen adaylarının eğitiminde demokrasiyi, demokrasi eğitimi, insan haklarını yaşayarak öğrenmeleri, kişilikleriyle bu kavramları ilişkilendirmeyi ve öğrencilerine örnek, demokratik bir model olarak yetiştirmeleri sağlanmalıdır.

Öğretmenlerimizin eğitim programlarımızın demokrasi ve özgürlük eğitim-öğretimine ilişkin eğitim ilkeleri ile eğitimin bu konuda tavsiye edilen

genel ve özel amaçları ve öğretim yöntemlerini anlayıp her fırsatta uygulamaya çalışmaları gerekmektedir (Demirtaş, 2007).

“Herşeyden önce demokratik ilkeleri benimseyen, uygulayan bir öğrenci yetiştirmek amaçlanıyorsa verilen eğitimin demokratik bir ortamda olması yanı sıra öğretmenin de demokratik tutum ve davranışlara sahip olması ve bu tutum ve davranışları öğrenciye de benimsetmek için derste ya da ders dışı etkinliklerde demokratik tutumlar sergilemesi gerekir” (Tooper, 2007, 41).

Demokrasi ve insan hakları kavramları günlük yaşamla ilişkilendirildiği, yaşamın değişmez bir parçası haline getirildiği sürece geçerlilik, anlam ve önem kazanır. Bireylere aileden sonra en fazla eğitim veren, onları yetiştiren ve hayata hazırlayan kişilerin öğretmenler olduğu düşünüldüğünde; toplumların demokrasi ve insan hakları alanında ne derece duyarlı olacağıнын, öğretmenlerinin bu kavramlara olan duyarlılığı ile bağlantılı olacağı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının eğitiminde demokrasi ve insan haklarına verilen önem ve değerin, bu adayların demokrasi ve insan hakları kavramlarına yaklaşım biçimlerinde ve tutumlarında belirleyici olacağı söylenebilir.

Gençlerin ailede kazandıkları demokratik değerleri geliştiren en önemli unsur öğretmendir. Bu nedenle hem görevi hem de öğrenimi bakımından öğretmen demokratik yönetimin ve demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu hizmetler yapmalıdır. Bunun için de demokrasinin ve insan haklarının temel değerlerini iyi bilmesi, bu değerlerin kendi hayatı üzerinde olduğu kadar, çocuk ve gençlerin hayatları üzerinde de ne gibi etkileri olduğunu bilerek ona göre davranması gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrencilere aktaracağı demokrasi ve insan hakları alanındaki bilgiler, onların demokrasi ve insan haklarına verdikleri önem ve kendi yetiştikleri öğretim kurumlarında bu alanda aldıkları eğitimin kalitesine bağlıdır. Bu anlamda öğretmenlerin demokrasi ve insan haklarına yönelik tutumların geliştirilmesinde ve bu alandaki kazanımların gerçekleştirilmesinde çok önemli bir role sahip olduğu açıkça görülebilir.

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi'nde en önemli ögenin öğretmen olduğu açıktır. Öğrencileri için etkileyici bir model olarak öğretmen, sadece alanında güçlü, bilgili değil, aynı zamanda geniş görüşlü, kendine güvenen ve hoşgörülü, başkalarına sevgi ve saygı duyan bir kimse olmalıdır. Eğer öğretmen bilgisinden emin değilse öğrencilerin sorunlarından ya da kendisinininkinden farklı görüşlerinden rahatsız olacak bu nedenle derslerde tartışmalara yer vermeyecektir. Böylece insan haklarına saygı, özellikle düşündüğünü söyleme özgürlüğü konusunda verdiği dersler etkili olmayacaktır (Kuzgun, 1980).

Öğretmenin öğrenciye demokratik anlayış, tutum ve idealleri benimsetebilmesi için, bu değerleri kendi yaşamının ayrılmaz bir boyutu haline getirmiş olması gerekir (Gözütok, Gülbahar, Köse, 2007).

Öğrenci ile hergün yüzyüze iletişim halinde olan öğretmen, davranışları ve bilgisiyle insan hakları eğitiminde anahtar rolü oynamaktadır (Kepenekçi, 1999).

“Eğitim örgütleri demokrasinin egemen olması gereken toplumsal örgütlerdir. Çünkü eğitim ve demokrasi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim örgütü, demokrasi eğitimini gerçekleştirmede en önemli toplumsal kurumdur. Eğitim örgütünde demokrasi eğitiminin verilebilmesi için eğitim ortamının katılımcıları bu ortamda demokrasiyi yaşatmak durumundadır” (Zencirci, 2003, 2).

Yeni ilköğretim programının amaçlarına bakıldığında öğrencileri; sorgulayan, düşünen ve kendi sonuçlarına ulaşan bireyler olarak yetiştirmenin amaçlandığı görülmektedir. Bu amaçlar demokratik bir toplumun temelini oluşturmaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi demokrasiye inanmış öğretmenlerle mümkün olacaktır.

Demokratik, insan hakları ve özgürlüklerine saygılı bir tutum benimsemiş öğretmenleri yetiştirebilmek için, bu tutum ve davranışları tüm öğretmen yetiştiren kurumlarda gerçekleştirmek, öğretmen adaylarının insancıl ilkeleri yaşayarak öğrenmelerine olanak sağlamak gereklidir.

Eğitim ortamlarının en önemli katılımcısı olan öğretmenler, eğitim süreçleri boyunca kazandıkları bilgi ve becerileri sınıflarında öğrencilerine aktarırlar. Bir anlamda öğretmenler nasıl bir eğitim gördülerse, kendileri de öyle bir eğitim verirler. Eğer öğretmene kendi eğitim sürecinde demokratik ortamlar sağlanmış, görüşlerine farklı bile olsa saygı gösterilmiş ve hakları korunmuşsa, o öğretmenler kendi öğrencilerinin görüşlerine saygı gösterip, haklarını koruyacaklardır. İşte bu nedenlerden yola çıkarak, eğitim ortamlarının demokratik, her görüşe değer verilen, haklara saygı duyulan ortamlar olmasının büyük ölçüde öğretmenlerin tutumlarına bağlı olduğu söylenebilir.

Eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının demokrasi ve insan hakları eğitimi ile ilgili tutumları, gelecek kuşakların bu alandaki eğitim ihtiyaçlarını belirleme açısından da önemlidir.

Eğitim süreci boyunca demokratik ve haklara saygı gösterilen ortamlarda öğrenim gören öğretmen adayları, ileride öğretmen olduklarında da demokratik ve haklara saygılı eğitim ortamları hazırlamaya çaba göstereceklerdir. Bu bağlamda geleceğin öğretmenleri olarak kabul edilen eğitim fakültesi öğrencilerinin, demokrasi ve insan hakları eğitime ve bu alanlardaki yaşantılara karşı gösterdikleri tutumlarının, yetiştirdikleri nesillerin de tutumlarını etkileyeceği söylenebilir.

Demokratik ve insan haklarına saygılı tutumların geliştirilmesinde ve yerleştirilmesinde öğretmenin rolünün büyük olduğu açıktır. Bu nedenle bu çalışmada, geleceğin öğretmenleri olabilecek, eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının demokrasi ve insan hakları eğitime karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından ortaya konulması ve değerlendirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir.

Problem Cümlesi

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü 4. Sınıf I. ve II. Öğretim sınıflarında öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları nelerdir ve bu tutumlar arasında çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılıklar var mıdır?

Amaç

Bu araştırmanın amacı; Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü 4. Sınıf I. ve II. Öğretim sınıflarında öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını ve bu tutumlar arasında çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemektir.

Bu genel amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları nedir?
2. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri bölümlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türüne (I. ve II. Öğretim) göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında mezun oldukları lise türüne göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

Önem

Küreselleşen dünyada sınırların sanal olarak kalkması ve gelişen teknolojinin de etkisiyle toplumlar arasındaki iletişim daha da güçlenmektedir. Toplumlar kendi bünyelerinde meydana gelen gelişmeleri daha yakından takip etmeye ve ortaya çıkan toplumsal sorunlara evrensel çözümler getirmek için çalışmaya başlamışlardır. Bu noktada insan haklarından yararlanmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Her kişinin doğuştan ve değiştirilemez bazı haklara sahip olduğu ve bu hakların evrensel olduğu bilinci hızla yaygınlaşmaya başlamıştır.

Çağdaş ve demokratik toplum olabilmenin yolu demokrasiyi her alanda uygulayabilme, insan haklarına karşı saygılı olma ve eğitilmiş bireyler yetiştirmekten geçmektedir. Demokrasi ve insan hakları alanlarında donanımlı ve kendini geliştirebilen bireyler yetiştirebilmek için ise demokrasi ve insan hakları eğitimi dersinin tüm öğretim kurumlarında her yaş ve düzeyde verilmesi yararlı olacaktır.

Demokrasi ve insan hakları alanlarında eğitim verecek öğretmenlerin demokrasi ve insan hakları konularına olan duyarlılıkları ve bu alanlarda meydana gelen gelişmeleri takip etmeleri önemlidir. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi dersini verecek öğretmenin bu alanlarda gerekli ve yeterli donanıma sahip olması ve kendini geliştirme çabası içinde olması beklenmektedir.

Gençlere ilk ve ortaöğretim kurumlarına göre daha özgür ortamlar sağlanan üniversitelerde demokrasi ve insan hakları konularına verilen değer ve gösterilen tutum, o gençlerin yaşamlarında bu değerlere bakış açılarını da etkileyebilir. Demokrasiyi tanıyan ve demokratik olma bilincini kazanan, insan haklarına saygılı olan gençlerin içinde bulunduğu bir toplum; demokratik, haklara ve farklı görüşlere karşı saygılı, sorgulayan ve farklı bakış açılarına saygı duyan, barış içinde yaşayan bir toplum olma yolunda ilerleyebilecektir.

Özellikle Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğrenciler, meslek yaşamlarında özel bir ders adı altında olsun ya da olmasın, demokrasi ve insan hakları eğitimini verebilecek model durumunda bulunan adaylardır. Bu adaylar öğretmenlik yaşamları boyunca sınıfta veya sınıf dışında demokrasi ve insan haklarıyla ilgili çeşitli durumlarla karşılaşabileceklerdir. Böyle durumlarla karşılaşıldığında demokrasi ve insan hakları değerlerine saygılı bir şekilde doğru karar verebilme becerisi kazanmış olmanın önemi büyüktür.

Yapılan alanyazın incelemelerinde; öğretmenlerin, öğrencilerin ve yöneticilerin demokratik tutumlarını belirleyen bir çok araştırma olduğu görülmüştür. Ancak insan hakları eğitime yönelik tutumların araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile Necatibey Eğitim Fakültesi'nin İlköğretim Bölümü'nde öğrenim gören 4. sınıf öğrencilerinin insan hakları eğitime yönelik tutumlarının ve bu tutumların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın bu bakımdan özgün olduğu söylenebilir.

İnsan haklarının farkında olmak, bunları benimsemek ve savunmak kişiliğin temel öğelerinden sayılan tutumlarla ilgilidir (Kuzgun, 1981). Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören ve geleceğin öğretmen aday adayları konumunda olan öğrencilerin insan hakları eğitime yönelik tutumları incelendiğinde, yapılacak bu çalışmadan elde edilecek sonuçların yükseköğretim kademesinde insan hakları eğitime yönelik tutumları ve demokratik tutumları inceleyen araştırmacılara bir bakış açısı ve yeni araştırma olanakları sunabileceği düşünülmektedir.

İnsan hakları eğitime yönelik tutumların belirlenmesini amaçlayan bu çalışmadan çıkan sonuçlar değerlendirilerek, insan hakları eğitimi dersi öğretim programı yeniden gözden geçirilebilir. Böylece insan hakları alanı ile ilgili eğitim kademelerine ve seviyeye uygun hangi kazanımların verilebileceği yeniden düzenlenebilir.

Varsayımlar

Bu araştırmanın hazırlanmasında aşağıda verilen temel varsayımlardan hareket edilmiştir:

1. İnsan haklarına yönelik tutumlar bir tutum ölçeğiyle belirlenebilir.
2. Seçilen örneklem, bu çalışma için seçilen evreni temsil etmektedir.
3. Katılımcılar veri toplama aracını içtenlikle yanıtlamışlardır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Konu alanı açısından insan hakları ve demokrasi alanındaki eğitim ve bu eğitime yönelik tutumlar ile,
2. Yöntem açısından betimsel nitelikli tarama modeli ile,
3. Veri kaynağı olarak 2008-2009 öğretim yılı Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü I. ve II. öğretim 4. Sınıfta öğrenim gören öğrenciler ile,
4. Uygulamanın yapıldığı tarihlerde ulaşılabilen öğrenciler ile

sınırlı tutulmuştur.

BÖLÜM II

İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde, alanyazın incelemeleri sonucunda ulaşılan sonuçlara dayanarak kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Kuramsal Çerçeve

İnsanoğlu varolduğu günden beri çevresiyle iletişim kurmuş, bir topluluk içinde yaşama ihtiyacı hissetmiştir. Sosyal ve toplumsal bir varlık olan insanın; ait olduğu toplumda sağlıklı, mutlu ve diğer kişilerle uyum içinde yaşayabilmesi için dikkat etmesi gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar zamanla sözlü gelenek olmaktan çıkmış ve toplumsal yasaları oluşturmuş, yazılı hale getirilen bu yasalar insanlara çeşitli haklar ve özgürlükler vermiştir. Bu hak ve özgürlükler kişiye dünya üzerinde sadece kendisinin olmadığını hatırlatmakta, aynı zamanda başka insanlara ve insanlığa, üzerinde yaşadığı yerküreye, doğaya ve çevreye karşı da ödev ve sorumlulukları olduğunu hatırlatmaktadır (Gülmez, 2001).

Hak kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “ 1.Adalet. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç.” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Hak dili, herşeyden önce, “sorumluluk” kavramını içeren bir dildir. Bireylerin haklara sahip olması, toplumdaki diğer bireylere de bu haklarını koruyabilmesi ve kullanabilmesi için bazı sorumluluklar yüklemektedir (Buğra, 2005). İnsanın haklarının toplum içinde olmaktan ileri gelmesi, hak kavramının toplumu oluşturan bireyler arasında bulunduğunu göstermektedir. Çünkü insanın hakları, insanların birlikte

yaşamasında her birinin diğerleri önünde sahip olması gerektiği bir şeydir (Gündoğan ve Günay, 2004, 12).

İnsan hakları, insanın salt insan olması nedeniyle sahip olduğu haklar anlamına gelmektedir. Yeşil (2001)' e göre insan hakları, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümüdür. İnsan hakları renk, dil, din, cinsiyet, ırk farkı gözetmeksizin her insanın sırf insan olması dolayısıyla sahip olması gereken evrensel haklardır. Bu haklar, dokunulamaz, vazgeçilemez ve kişiliğe bağlı haklardır. Devlet ya da başka bir güç tarafından sınırlandırılıp kaldırılamayacağı gibi bir başkasına devredilememekte ve hiçbir şekilde engellenememektedir.

“İnsan hakları, insana hem kendini koruması ve geliştirmesi, hem de insanlık için evrensel değerler oluşturulmasına ve değerlerin korunup geliştirilmesine katkıda bulunması, kısacası insansal sorumluluklarını yerine getirmesi amacıyla tanınmıştır” (Gülmez, 2001, 1).

İnsan hakları bir kişinin yalnızca insan olduğu için sahip olduğu en üstün ahlaki hakları ifade etmektedir. Bu nedenle bireyleri ve grupları, insan onuruna ve temel özgürlüklere müdahale eden eylemlere karşı koruyan, evrensel yasal güvencelerdir. “ İnsan Hakları Eğiticileri İçin Başvuru Kitabı”na göre insan haklarının en önemli özelliklerinden bazıları şunlardır (http://www.ihd.org.tr/images/pdf/insan_haklari_egiticileri_icin_basvuru_kitabi.pdf):

- uluslararası bir şekilde güvenceye alınmıştır;
- yasal olarak korunur;
- insan onuru üzerine odaklanır;
- bireyleri ve grupları korur;
- devletleri ve devlet aktörlerini zorlar;
- feragat edilemez/kaldırılamaz;
- bölünemez
- eşit ve birbirine bağlıdır;
- evrenseldir.

İnsan hakları bütün insanların ve hatta henüz dünyaya gelmemiş bireylerin sahip olması gereken haklar olarak kabul edildiğinden evrensellik niteliği taşımaktadır. Bu haklar dayandığı değerler, içerik, zaman ve yer bakımından değişmeyen, eskimeyen üstün haklardır. Olması gereken, ideal haklardır ve insanın özgürce yaşama ve gelişmesinin temeli olduğundan özgürlükçüdür(http://www.ihd.org.tr/images/pdf/insan_haklari_egiticileri_icin_basvuru_kitabi.pdf).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilk maddesinde belirtildiği gibi:

“İnsanlar haklar ve onur yönünden eşittir. Bütün insanlar, ırk, renk, etnik köken, yaş, dil, din, siyasi ya da diğer görüşleri, ulusal ya da sosyal kökeni, engelliliği, mülkiyeti, doğum ya da insan hakları sözleşmelerinde belirtilen diğer statüleri ne olursa olsun ayrımcılığa uğramadan insan haklarına sahiptir. İnsan hakları doğuştan tüm insanları eşit ve bir saydığı için bu niteliğiyle de eşitlikçi değer taşımaktadır. Tüm insanlara hitap ettiği ve insanları barış içinde yaşamaya teşvik ettiği için barışçıdır. Katılımcı nitelik taşımaktadır. Çünkü herkes ve bütün insanlar, insan hakları ve temel özgürlüklerin hayata geçirilebileceği kişisel, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişime etkin, özgür ve anlamlı bir biçimde katılma, katkıda bulunma ve kullanma hakkına sahiptir. İnsan hakları sorumluluk telkin edicidir çünkü sorumsuz davranışlar insanların ve toplumların huzurunu bozabilmektedir. İnsan haklarının uygulanmasında devletler görev sahibidir ve oluşabilecek problemleri durumlarda sorumluluk sahibidir. Hak kaybının giderilmesi için yasalara uygun olarak yargı yolunun açılması sağlanmaktadır” (www.ihd.gov.tr).

İnsanoğlu varolduğu günden beri özgürlük ve hak arayışında olan ve bunun mücadelesini veren bir varlıktır. Bu bağlamda insan hakları tarihinin, insanlık tarihi ile birlikte başladığını söylemek mümkündür.

İnsan hakları ile ilgili ilk düşüncelerin eski Yunan ve Roma'da kurulan site devletlerinde demokrasinin doğuşuyla birlikte gündeme geldiği kabul edilmektedir. Ancak bu dönemde hak kavramı düşüncede kalmış, toplum ve devlet düzeninde uygulanamamıştır. Ortaçağ ise haklar açısından tam bir özgürlük çağı olmamasına rağmen, insanlara kişilik kazanma ortamlarını hazırlamıştır (Yeşil, 2002).

İnsan hakları tarihinde gerçekleştirilen mücadelelerin genellikle kişi ya da kurumlarla siyasi otorite arasında olduğu görülmektedir. Bu mücadelelerin sonucunda çoğu zaman sözleşme, anlaşma ya da bildirimler yayınlanmıştır.

İnsan hakları tarihine ışık tutan ve bu süreçte temel kilometre taşları sayılabilecek olan bu belgelerden en önemlileri arasında Magna Carta Libertatum (1215), Köylülerin On İki Maddesi, Petition of Rights (1628), Habeas Corpus (1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), Amerika Virginia Haklar Bildirisi (1776), Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (1948), Avrupa Sözleşmesi (1950, 1953), Avrupa Sosyal Yasası (1961,1965), Helsinki Nihai Senedi (1975) ve Paris Şartı (1990) sayılabilir (Yeşil, 2002).

İnsan hakları ile ilgili yayımlanan tüm bu belgelerde eşitlik, özgünlük, saygınlık, her insan için eşit yaşam ve sağlık gibi nitelikler belirtilerek vurgulanmaktadır.

Türkiye’de insan haklarının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte, dini gerekliliklerin de etkisi ve İslamiyetin insanı diğer bütün varlıklardan üstün tuttuğu inancı sayesinde toplumda insana verilen değer giderek arttığı görülmektedir.

Dünyada insan haklarının korunmasıyla ilgili ilk belge olan Magna Carta Libertatum 1215 yılında yayımlanmışken, Türkiye’ de insan hakları ile ilgili sayılabilecek ilk belge olan Sened-i İttifak 1808 yılında Osmanlı Devleti tarafından yayımlanmıştır. Eski Türkler’ de insana verilen değerle birlikte Osmanlılarda toplumsal eşitsizliğin olmaması ve İslam hukukunun insan haklarının korunması için gerekli şartları sağlıyor olması, cumhuriyet öncesi dönemde insan haklarının korunmasına yönelik böyle bir belgenin hazırlanmasını ertelemiştir (Yeşil, 2002).

Türkiye'nin insan hakları tarihinde önemli sayılacak ikinci belge 1839'da Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit tarafından ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu'dur. Bu belge ile başlayan Tanzimat dönemi, ülkemizin insan hakları tarihi açısından önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Doğan,2005).

Ülkemizde insan hakları ve demokrasi tarihinde anayasallaşma yönüyle atılan ilk adım 1876 Anayasası'nın kabulü ile olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde anayasanın bazı kuralları değiştirilerek insan hakları yolunda bazı önemli adımlar atılmıştır. 1921 yılında ise "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesinin benimsendiği bir anayasa kabul edilerek, insana ve haklarına verilen önem açıkça belirtilmiştir (www.tbmm.gov.tr/anayasa).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise ilk olarak 1924 Anayasası'nda var olan hakların ayrıntılı bir biçimde düzenlendiği ve açıklandığı görülmektedir (www.tbmm.gov.tr/anayasa). Ancak hakların anayasada yer alması, bireylerde hak bilincinin tam olarak sağlandığını göstermemektedir.

1961 Anayasası ise haklar bakımından en geniş anayasa olarak kabul edilmektedir. Bu anayasada sosyal ve ekonomik haklar dahil, çağdaş bütün hürriyetlere yer verilmiş, ancak yine uygulamalara yansıtılmamıştır. Bu anayasanın ikinci maddesinde temel hak ve özgürlüklerin yanında insan hakları kavramına da yer verilmiştir. Başlangıç kısmında, insan hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmeyi ve güvence altına almayı mümkün kılan demokratik sosyal hukuk devletinden söz edilmiştir (www.tbmm.gov.tr/anayasa).

1982 Anayasası ise iktisadi, sosyal ve kültürel haklara, hatta çevre hakkı gibi bazı üçüncü kuşak haklara yer vermiştir. Bu anayasada da insan haklarını güvence altına alan sosyal ve hukuk devletinden söz edilmiştir (www.tbmm.gov.tr/anayasa).

İnsan haklarının belgelerdeki anlamlarının sorgulanması ve toplumun bu konuda eğitilmesi gereğinin Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri önem teşkil ettiği görülmektedir. Yeşil (2002), Cumhuriyet döneminde, insan haklarının topluma iyice açıklanmadan, anlatılmadan ve benimsetilmeden anayasaya ve diğer belgelere konduğunu, toplumun bu hakları anlaması ve kavramasının zorlaştırıldığını ve insan haklarını bilmeyen veya benimsemeyen bireylerin, insan haklarına saygılı olmalarının beklenemeyeceğini söylemektedir. Günümüzde toplumda yaşanan hak ihlallerinin ve ortaya çıkan problemlerin insan haklarının kişiler tarafından benimsenmemiş olmasından dolayı ortaya çıktığı söylenebilir.

İnsan hakları ve demokrasi birbirlerinin tamamlayıcısı konumundadır. Demokrasi, insan haklarının gerçekleştirildiği bir düzeni ve yaşamı ifade etmektedir. İnsan hakları demokrasi için bir önkoşulken, demokrasi de onun için hayat kaynağı ve gelişimi için temel besin kaynağıdır (Yeşil, 2002, 39).

Demokrasi kavramı, ilk ortaya çıktığı dönemlerden günümüze kadar çeşitli ortamlarda tartışılmış ve tartışılmaya da devam etmektedir. Demokrasi kavramının ilk olarak Yunan kültüründe doğduğu, ilk bu kültürde kullanıldığı kabul edilmekle beraber, bu kültürde halk (demos) ve iktidar, egemenlik (kratos) kelimelerinin bir araya gelmesiyle anlam bütünlüğüne kavuştuğu kabul edilmektedir (Gündüz ve Gündüz, 2007).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde demokrasi "Halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık" şeklinde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr).

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğünde ise demokrasi kavramı, topluluk anlamına gelen 'demos' sözcüğü ile güç, erk ve yönetim anlamındaki 'kratos' sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşan 'demokratia' yani halk yönetimi şeklinde açıklanmaktadır (Eyüboğlu, 2004).

Yeşil 'e (2002) göre ise demokrasiyi tanımlama çalışmalarında; demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak tanımlama yaklaşımı, demokrasinin insan hakları boyutunu temel alan yaklaşım ve demokrasinin bir yaşam biçimi olduğunu vurgulayan yaklaşım olmak üzere üç ayrı yaklaşım söz konusudur (Yeşil, 2002, 3). Bu yaklaşımlar doğrultusunda düşünüldüğünde yapılan demokrasi tanımlarının yanlış olmayacağı söylenebilir. Çünkü demokrasi yaşamın her alanını etkileyen ve kişiye hizmet eden bir yaklaşım biçimidir.

Günümüzde demokrasi bireyin ve toplumun yaşam tarzı haline gelmiştir. Demokrasi bireylerin kişiliklerini geliştirmeyi ve onların toplumda saygın birer kişi olarak kabul görmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Demokrasinin bu amaçları gerçekleştirmesindeki en büyük yardımcısı ve yol göstericisinin ise insan hakları olduğu düşünülebilir.

“Demokrasinin temelinde; özgürlük, eşitlik, adalet, katılımcılık, hoşgörü ve insan hakları kavramları yer almaktadır. Demokrasilerde insan, yüce bir varlıktır ve sadece insan olması bakımından değerlidir. Bu yüzden demokrasinin amacı; insanın gelişmesini, özgür olmasını ve insan haklarına saygı gösterildiği demokratik bir huzur ortamında yaşamasını sağlamaktır” (Gürbüz, 2006, 33).

Günümüzde geçerli olan demokrasi anlayışı demokrasiyi çoğunluğun yönetimine dayandırmakla beraber kişi hak ve özgürlükleri kavramını da içine almaktadır. Yani demokrasi aynı zamanda hürriyet rejimi olarak da ele alınmaktadır. Kişi temel hak ve özgürlüklerinin bulunmadığı bir yerde demokrasiden söz etmek imkansızdır (Kapani, 1981).

Erdoğan (1997a,173) günümüzün en popüler ve en çok tartışılan kavramlarından biri olan demokrasinin, yaklaşık iki bin beş yüz yıllık inişli çıkışlı bir tarihsel gelişimi olduğunu belirtmektedir (Akt: Yeşil, 2002,14).

Güçlüol (1989, X) ise “Her insan eşit olarak yaratılmıştır” düşüncesinin ve her insanın “vazgeçilmez, devredilemez ve elinden alınamaz” haklarının var olduğunu kabulünün, demokrasinin doğuşunu müjdelediğini söylemektedir (Akt: Yeşil, 2002, 14).

“Demokrasinin ilk uygulamaları M.Ö. X. Yüzyılın sonundan itibaren kurulup M.S. I. yüzyıla kadar devam eden antik çağ dünyasının ilk karakteristik devlet biçimlerinde görülmektedir. Bu devletçiklerde, toplumlarını ilgilendiren çeşitli kararlar, her bireyin katılımıyla alınırdı. Agoralarda yapılan bu toplantılarda halkın bazı yetkileri kendi seçtikleri yüksek memurlara vermeleri ve oluşan bürokrasinin halk tarafından denetlenerek devamlılığının sağlanması, demokratik devletin ilk adımları olarak sayılmaktadır. Bu sitelerden biri olan Atina’da demokrasi, 150 yıllık bir evrim sonrasında gerçekleşmiştir” (Melen, 1997, 21; Akt: Yeşil, 2002, 15).

İlkçağ eski Yunan devletlerinde ortaya çıktığı kabul edilen demokrasi, Ortaçağ boyunca etkisini yitirmiştir. Ortaçağa özgü kişi ve grup iktidarına dayalı oligarşik devlet uygulamaları demokrasinin gelişememe nedeni olmuştur (Doğan, 2005, 153).

Ortaçağın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar, siyasi düşüncenin dinin etkisi altında olması gibi gelişmeler demokrasi bakımından uygulanabilecek çok iyi fikirleri gündeme getirmiştir. Bu dönemde feodal beylerin aşırı baskısı karşısında, halk arasında tepkileri dile getirecek gruplar oluşturulmuş ve bu grupların öncülüğü ile temsili hükümet kabul edilmiştir. Kararların alınmasına katılma hakkı verilmemiş olanlar, bu kararlara uymak zorunda değildirler gibi bir düşünce açığa çıkmıştır. Bu durum sosyal şartların bireyleri mevcut ortama göre tavır almaya, gerekiyorsa tepkide bulunmaya veya protesto etmeye yönlendirdiğini ortaya koymaktadır. Modern demokrasinin tohumları da Ortaçağ’da tartışılan bu görüşün içinde saklıdır (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998, 19-20).

Demokrasi tarihinde önemli bir gelişme sayılabilecek olaylardan biri de Ortaçağdaki Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) ile sağlanmıştır. 1215 yılında imzalanan bu ferman ile kralın yetkilerinin küçük bir bölümü feodal beylere devredilmiş, kişi dokunulmazlığı ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik maddeler gündeme gelmiştir (www.ansiklopedim.info). Bu açıdan bu fermanın demokrasi ve insan haklarına olan katkısının büyük olduğu söylenebilir.

Yeniçağda ise Ortaçağda güçleri iyice artmış olan feodal beylerin yönetimde etkisi azalmaya başlamış, demokratik parlamenterler görüşlerini savunmaya başlamışlardır. Demokrasinin yeniden gelişmesinde ve canlanmasında Yeni Çağ ve Aydınlanma Dönemi düşüncesinin çok büyük etkisi vardır. Aydınlanma düşüncesi demokrasinin düşünsel temellerini geliştiren önemli bir aşamadır. Bu bağlamda anayasal demokrasinin düşünsel temellerinin 18. yüzyıl Avrupa Aydınlanma Felsefesi ile atıldığı söylenebilir. John Locke ve Montesquieu bu konuda katkısı güçlü olan düşünürlerdendir (Doğan, 2005). Aydınlanma çağının üç büyük düşünürlerinden olan John Locke, Montesquieu ve Rousseau halka laiklik, bilimsellik, yeni bir felsefe ve demokrasi ağırlıklı yeni bir siyaset kuramı sunarak etkili olmuşlardır (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Yeniçağda modern demokrasi devrimi sayılabilecek diğer bir gelişme ise 1789 Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu eşitlik, özgürlük, demokrasi, hukuk, adalet gibi yeni anlayışlardır (www.etarih.net). Bu yeni anlayışlardan eşitlik, özgürlük gibi kapsamlı düşünceleri demokrasi ve insan hakları anlayışına Fransız İhtilali'nin eklediği söylenebilir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Demokrasi tarihi açısından yirminci yüzyıl sonları sorunlu dönemler olarak nitelendirilebilir. Demokratların bu dönemlerdeki düşünce ve uygulama yönünden duyarsızlıkları ve gevşemeleri, demokrasinin gelişmesinde ve yenilenmesinde olumsuz durumlara yol açmıştır (Yeşil, 2002).

İlk olarak küçük bir topluluk ve şehir devletleri içerisinde basitçe ortaya çıkan demokrasi, daha sonraları hem kapsam hem de çeşit olarak büyük bir gelişim göstermiştir. Küçük bir şehir devletinin yönetimi olmaktan çıkıp, gelişerek farklı çeşitleri ile de olsa dünyadaki çoğu ülkenin yönetim biçimi haline gelmiş, insanlar için de vazgeçilemez bir yaşam tarzı olmuştur (Yeşil, 2002).

Yeşil' e (2002) göre Türkiye'deki demokrasi tarihini incelerken ise öncelikle cumhuriyetin ilanının bir dönüm noktası olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Çünkü cumhuriyetin ilanı ile köklü değişiklikler yapılmış, mevcut yönetim sistemi değişmiş ve Türkler Osmanlı Devleti'ni sona erdirip yeni bir devlet kurmuşlardır. Türkiye'nin demokrasi tarihindeki bu önemli gelişme demokratikleşme sürecini cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Cumhuriyet öncesi dönem ilk Türk devletlerine ait kitabelerde (Orhun ve Yenisey Kitabeleri) devletin ve toplumun yapısı, ailenin yapısı ve işleyişi ile ilgili kurallar bulunmaktadır. Göçebe bir hayat tarzı olan Türklerin, islamiyeti kabulü ve yerleşik hayata geçişleri ile birlikte sosyal ve siyasal hayatlarında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Dede Korkut Hikayeleri ve Kutadgu Bilig' de devlet, siyaset, din adamları, boy beyleri, terbiye, yönetim ve halk ilişkileri üzerinde düşünceler ve tavsiyeler bulunmaktadır (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998, 24).

Karahanlılar ve Gaznelilerle devam eden demokrasi alanındaki gelişmeler Selçuklular döneminde daha da yoğunlaşmış ve sistemli hale gelmiştir. Selçuklular devrinde yazılan Siyasetname'de idare hukuku, devlet felsefesi, devlet adamlarına tavsiyeler gibi konulardan bahsedilmektedir. Bu da Türk siyasi hayatının verimli geçtiğinin bir göstergesidir. Bu dönemde devletin halk için çalıştığı, yapılan savaşların ve ekonomik uygulamaların hepsinin milli birlik, beraberlik ve halkın rahat ve huzur içinde yaşaması için yapıldığı söylenebilir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998, 25).

Selçuklulardan sonra Anadolu'da üç kıtayı siyasi, beşeri, iktisadi yönden etkileyecek olan Osmanlı Devleti kurulmuştur. Osmanlı Devleti yükselme döneminde siyasi hayat bakımından en hareketli dönemlerini yaşamıştır. Osmanlı Devletinin yıllarca çok dinli ve çok dilli bir yapıya sahip olduğu, halkın özgürlüklerine dokunmadığı, asimile etme yerine topluma katılımı sağlamaya çalıştığı düşünüldüğünde, her zaman halkın refah ve

huzuruna önem verildiği ve demokratikleşme çabalarının tohumlarının ekildiği anlaşılabilir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Osmanlı tarihinde demokrasi açısından önemli sayılacak ilk adım padişahın Anadolu ve Rumeli Beylerbeyleri ile 1808 yılında imzaladığı Sened-i İttifak'tır (www.anayasa.gen.tr). Bu anlaşma ile devlet idaresinde padişahın sonsuz yetkileri kısıtlanmış ve demokratikleşme yolunda ilk önemli adımlar atılmıştır.

Osmanlının demokrasi tarihinde ikinci önemli adım 1839 yılında batılı devletlerin baskısıyla ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) dur (www.anayasa.gen.tr). Bu ferman ile bütün vatandaşlara eşit haklar veriliyor, mal ve can güvenliği sağlanıyor, kamuoyu demokratik bir kuvvet olarak belirleniyordu (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Osmanlının demokrasi tarihindeki üçüncü önemli adım olan Islahat Fermanı (1856) ile Tanzimat Fermanı'ndaki haklar teyit edilmiş, Osmanlı Devleti hukuki bir görünüm kazanmıştır (www.anayasa.gen.tr).

Demokrasi yolunda Osmanlı döneminde atılan dördüncü ve en büyük adım 1876 yılında Kanuni Esasi'nin açıklanması ve I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi olmuştur. Kanuni Esasi'nin kurduğu anayasal devlet düzeninde, devlet bölünmez bir bütünlük arz etmiş, padişahın yetkileri hukuken sınırlandırılmış ve meclis kurulmuştur (www.anayasa.gen.tr). I. Meşrutiyet'in getirdiği bu yenilikler Osmanlı Devleti'nin demokratikleşmesinde önemli rol oynamıştır.

“Türk toplumunun ilk yazılı anayasası olması bakımından 1876 Kanun-i Esasi tarihte bir dönüm noktası sayılır. Kişi hak ve hürriyetleri de ilk defa olarak, klasik esaslara uygun oldukça geniş bir liste halinde bu anayasada yer almıştır” (Kapani, 1993, 103).

II. Meşrutiyet dönemi ise temel hak ve özgürlüklerin gelişmesi ve kullanılması, halka dayanan ve halka karşı sorumlu olan siyasal bir yönetim

anlayışının yerleşmesi bakımından önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir (Yeşil, 2002).

Türkiye’de demokrasi kavramının tarihsel gelişimi incelenirken cumhuriyet dönemine bakıldığında, cumhuriyetin ilanı ile birlikte meydana gelen gelişme ve değişimlere toplumun ayak uydurmakta bazen geç kaldığı görülmektedir. Bunun nedeninin demokrasi ve haklar alanında yapılan yeniliklerin ani, hızlı ve toplum tarafından neden gerçekleştirildiğinin tam olarak anlaşılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye’de toplumdaki demokrasi kavram ve uygulamalarının anlam ve önemini öğrenmeden demokratik davranması beklenmiştir (Yeşil, 2002, 21). Bu sebeple Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki demokrasi girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı sonucu ortaya çıkarılabilir. Cumhuriyet’in ilanından 1946 yılına kadar devam eden bu dönemin, demokrasi girişim hareketleri açısından çok hızlı ama pek de başarılı olmayan bir dönem olduğu kabul edilmektedir (Yeşil, 2002).

1950 seçimlerinde o zamana kadar kendisini kimin yöneteceği konusunda fikri sorulmayan vatandaşa onu kimin yöneteceği sorulmuş ve isteklerine önem verilmeye başlanmıştır. Başbakanlar, bakanlar, milletvekilleri halkla iletişimini güçlendirmiş, onların sorunlarına çözüm getirme konusunda çalışmaya ve söz vermeye başlamışlardır. Böylelikle halk demokrasinin sosyal hayata yansımalarını, bireylere sunduğu imkanları ve özgürlükleri yaşayarak öğrenmeye başlamıştır (Yeşil, 2002, 21-22).

Demokrasi, vatandaşın söz sahibi kılınan, ona hak ettiği değeri veren, onu devlete ve diğer güçlere karşı koruyan bir anlayış olmasına rağmen; Türkiye tarihindeki demokrasi uygulamaları bunun tam tersine, yani devleti vatandaşlarından korumak şeklinde meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak da Türkiye’de demokrasi hala tam anlamıyla bir yaşam biçimi olarak algılanamamış, anayasalarda ifadesini bulan bir sıfat halinde yazılı olarak kalmıştır (Yeşil, 2002, 23).

Demokrasi ve insan hakları birbirini destekleyen, birbiriyle ilişkili kavramlardır. Lador'un (Akt: Gülmez, 2001,64) belirttiği gibi demokrasi, insan haklarına saygıya en iyi biçimde olanak sağlayan ve bunu güvenceye bağlayan bir rejimdir.

İnsan hakları ve demokrasi arasındaki bağ, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın da bir ön koşulu durumundadır. İnsan haklarına verilen önem ve değer, ülkelerin gelişmişlik düzeyini ifade eder duruma gelmiştir. İnsan hakları anlayış ve uygulamaları, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin değerlendirilmesinde bir ölçüt işlevi görmektedir (Yeşil, 2002, 24).

İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında ilgili alanyazın taramaları sonucunda ulaşılan araştırmalar ve sonuçları özetlenerek verilmiştir.

Yeşil (2002) "İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi" adlı araştırmasında ilköğretimde okuyan öğrencilere demokratik davranışlar kazandırmada okul ve ailenin etkisini araştırmış ve değerlendirmiştir. Bu araştırmada demokrasi eğitimi açısından en önemli faktörün aile ve okul ortamının yapısı olduğu çünkü öğrenci davranışlarının aile ve okul ortamının özelliklerinden büyük ölçüde etkilendiği; bu nedenle demokrasi eğitiminde okul-aile işbirliğinin önemli olduğu ve aile ortamının özelliklerinin sınıf ortamına göre demokrasiye daha uygun olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Gürbüz (2006) " İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi Dersinde Demokrasi Eğitimi" adlı tez çalışmasında ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurları ile ilgili görüşlerini belirlemiştir. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurlarına ilişkin görüşlerinden, öğrencilerin demokrasinin unsurları içerisinde en fazla "özgürlük" en az ise "demokrasi eğitimi" kavramlarına ilişkin ifadelere

katıldıkları, en fazla kararsız kaldıkları unsurun “vatandaşlık” olduğu, demokrasinin unsurlarından “eşitlik, özgürlük ve hoşgörü” kavramlarına ilişkin ilköğretim 7. ve 8. sınıf kız ve erkek öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve “eşitlik ve özgürlük” kavramlarına ilişkin ilköğretim 7.sınıf öğrencileri ile 8.sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Toper (2007) “İlköğretim İkinci Kademedeki Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları” adlı tez çalışmasında, ilköğretim kurumlarının ikinci kademesinde demokrasi eğitiminin yerini, bu eğitimi anlatmak, tanıtmak ve benimsetmek için ne gibi etkinlikler yapıldığını ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarının cinsiyet, branş ve kıdemlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemiştir. Bu çalışmada bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre öğrenciyi daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işledikleri; öğrenciler arasında başarı, ekonomik durum, baba mesleği, velisinin okula sık gidip gelme durumuna göre daha az ayırım yaptıkları, öğrencinin sınıf düzenini bozacak herhangi bir davranışta bulunması halinde erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre daha etkili çözüm yolları ürettikleri; Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, diğer öğretmenlere oranla öğrencileri daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işledikleri ve öğrencilerin sınıf düzenini bozacak bir davranışta bulunması halinde diğer öğretmenlere göre öğrencilerle daha çok işbirliği içinde buldukları, Türkçe, İngilizce ve Güzel Sanatlar öğretmenlerinin diğer öğretmenlere göre öğrencilerin başarı durumlarını oturdukları yer, ekonomik durumları ya da baba meslekleri gibi etkenlerle daha az ilişkilendirdikleri, 6-10 yıl arasında görev yapan öğretmenlerin diğerlerine göre öğrencileri daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işledikleri, 16-20 yıl arası kıdeme sahip olan öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre öğrencilerin aile içinde yeterince demokratik tutum ve davranışlar kazandığını düşündükleri ve sınav kağıtları değerlendirilirken önceden hazırlanmış bir cevap anahtarının kullanılması yerine, öğrencinin o

dersteki başarı durumunun da dikkate alınması gerektiği görüşünde oldukları sonuçlarına ulaşmıştır.

Tanırılı (2007) “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Konuların İlköğretim Kurumlarında Okutulmakta Olan Ders Kitapları İçerisindeki Yerinin İncelenmesi” adlı tez çalışmasında, insan hakları ve demokrasi eğitimiyle ilgili konuların ders kitapları içerisindeki yer alış biçimini incelemiştir. Tanırılı bu çalışmada, ders kitapları içerisinde demokrasi ve insan hakları eğitimine gerekli önemin verilmediği, ders kitaplarındaki konuların ve etkinlik örneklerinin demokrasi ve insan haklarının hassasiyetini ve önemini öğrencilere kazandırabilecek bir boyutta ve içerikte olmadığı, insan hakları konularına Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ders kitaplarında yer verilirken, demokrasi için herhangi bir ders kitabının bulunmadığı sadece Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı içerisinde Demokratik Hayat adlı bir ünitenin bulunduğu bu ünitenin de içeriğinin yetersiz olduğu, bu konuların, öğretmen ve öğrencilerin demokrasiyi ve insan haklarını özümsemelerini sağlayacak boyutta olmadığı, demokrasi eğitiminin gerekliliği ile ilgili ders kitaplarında hiçbir bilginin bulunmadığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Yılmaz (2007) “Beypazarı İlçesi İlköğretim Okulları ve Liseleri Yönetici ve Öğretmenlerinin İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları” adlı tez çalışmasında ilköğretim okulları ve liselerde görev yapan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını, okullarında insan hakları eğitimini gerçekleştirmeye ilişkin mevcut çalışmalarını ve bu eğitimi geliştirmeye ilişkin önerilerini ortaya koymuştur. Araştırmada okul yöneticileri ve öğretmenlerin insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu ve tutumlarının görevlerine, görev yaptıkları okul türüne ve cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı, mesleki kıdemi 1-5 yıl olan yönetici ve öğretmenlerin insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumlarının mesleki kıdemi 6-10 yıl olan yönetici ve öğretmenlerin tutumlarına göre daha olumlu olduğu, sosyal bilimler branşlarında görev yapan öğretmenlerin diğer branşlarda görev yapanlara göre insan hakları alanının eğitimine daha olumlu yaklaştıkları,

kadın öğretmenlerin okul ortamında insan haklarının gerçekleşmesine yönelik tutumlarının erkek öğretmenlerinkine göre daha olumlu olduğu, Anadolu Öğretmen Lisesi'nde görev yapan öğretmenler ile Genel Lise'de görev yapan öğretmenlerin tutumları arasında da anlamlı bir farklılık olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Taçman (2009) "İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları" adlı çalışmasında Ankara ilinde dört özel okulda görev yapan elli sınıf öğretmenine demokratik tutum ölçeği uygulamış ve ilköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumlarını saptamıştır. Araştırmada cinsiyetlerine göre sınıf öğretmenlerinin demokratik tutum puanları arasında kadın öğretmenlerin demokratik tutum puanlarının daha yüksek olduğu, 0-5 yıl ve 30 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin demokratik tutum puanlarının farklı kıdeme sahip öğretmenlerin tutum puanlarından daha yüksek olduğu, mezun oldukları kurum düzeyine göre en yüksek tutum puanına sahip olan öğretmenlerin yüksek lisans mezunu en düşük tutum puanına sahip olan öğretmenlerin ise lise mezunu olan öğretmenler olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Alanyazında ulaşılabilen araştırmalar incelendiğinde; okul ve ailenin demokrasi ve insan hakları eğitimi üzerindeki etkisine yönelik çalışmaların yapıldığı, ilköğretim öğrencilerinin demokrasinin unsurları ile ilgili görüşlerini belirleyici ve ilköğretim birinci ve ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik çalışmaların yapıldığı, insan hakları ve demokrasiyle ilgili konuların ders kitapları içerisindeki yer alış biçimlerinin incelendiği, ilköğretim okulları ve liselerde görev yapan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının ve bu eğitimi gerçekleştirmeye ve geliştirmeye yönelik çalışmalarının incelendiği görülmüştür. Bu araştırmaların genel olarak idareciler, öğretmenler ve ilköğretim, lise öğrencileri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere özellikle eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen aday adaylarına yönelik, onların tutumlarını belirleyici çalışmalara çok

rastlanmamış ve bu anlamda bu araştırmanın alana yapacağı katkının önemli olacağı görüşüne varılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına, verilerin toplanmasına, verilerin analizi ve yorumlanmasına yönelik açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu çalışmanın araştırma modeli betimsel nitelikli tarama modelidir. Tarama modelleri geçmişte ya da şu anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar,1995).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni; Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır.

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi bünyesinde Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Bölümü, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü ve İlköğretim Bölümü olmak üzere toplam sekiz bölüm bulunmaktadır. Bu sekiz bölümde bulunan öğrenci sayıları Çizelge 1' de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 1. Evrendeki Öğrenci Sayıları

SIRA NO	BÖLÜMLER	I.ÖĞRETİM	II.ÖĞRETİM	TOPLAM
1	Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri Eğitimi	164	159	323
2	Eğitim Bilimleri	-	-	-
3	Güzel Sanatlar Eğitimi	116	-	116
4	Fen ve Matematik Alanları Eğitimi	795	-	795
5	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi	248	-	248
6	Türkçe Eğitimi	239	227	466
7	Yabancı Diller Eğitimi	151	115	266
8	İlköğretim	1022	898	1920
TOPLAM		2735	1399	4134

Araştırmanın evrenindeki öğrenci sayılarına ilişkin dağılım (Çizelge 1) incelendiğinde, araştırmanın evreninde sekiz bölümde I. Öğretimde 2735, II. Öğretimde 1399 olmak üzere toplam 4134 adet öğrenci bulunduğu görülmektedir.

Verilere ulaşılabilirlik, zaman kazanımı, ekonomiklik ve ölçek kontrolünün sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için evrenden örneklem seçme yoluna gidilmiştir.

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir.

İlköğretim Bölümü bünyesinde Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı olmak üzere 5 ana bilim dalı bulunmaktadır. Bu ana bilim dallarında öğrenim gören öğretmen aday adaylarından, I. ve II.

Öğretim dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen aday adaylarına tutum ölçeği uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda hem dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrenci hem de II. Öğretim sınıfları olmadığı için, bu ana bilim dalı örnekleme dahil edilmemiştir.

Bu araştırmanın örneklemini; Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü bünyesinde bulunan Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı 4. sınıf I. ve II. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adayları oluşturmaktadır.

Örneklemedeki öğretmen aday adayları sayıları, öğretim türlerine göre Çizelge 2'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 2. Örneklemedeki Öğretmen Aday Adayı Sayıları

SIRA NO	ANA BİLİM DALLARI	I.ÖĞRETİM	II.ÖĞRETİM	TOPLAM
1	Fen Bilgisi Öğretmenliği	59	51	110
2	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	88	86	174
3	Sınıf Öğretmenliği	73	79	152
4	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	84	84	168
TOPLAM		304	300	604

Araştırmanın örneklemindeki öğrenci sayılarına ilişkin dağılım (Çizelge 2) incelendiğinde, örnekleme seçilen dört anabilim dalında I. Öğretimde 304, II. Öğretimde 300 olmak üzere toplam 604 öğrenci bulunduğu görülmektedir.

Örneklemede bulunan kadın ve erkek öğretmen aday adayları sayıları ana bilim dallarına göre Çizelge 3' te gösterilmiştir.

ÇİZELGE 3.Örneklemdaki Kadın ve Erkek Öğretmen Aday Adayı Sayıları

SIRA NO	ANA BİLİM DALI	KADIN ÖĞR. ADAY ADAYI SAYISI	ERKEK ÖĞR. ADAY ADAYI SAYISI
1	Fen Bilgisi Öğretmenliği	55	55
2	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	74	100
3	Sınıf Öğretmenliği	95	57
4	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	89	79
TOPLAM		313	291

Araştırmanın örneklemindeki kadın ve erkek öğretmen aday aday sayılarına ilişkin dağılım (Çizelge 3) incelendiğinde, örnekleme alınan dört ana bilim dalında toplam 313 kadın ve 291 erkek öğretmen aday adayının öğrenim gördüğü görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma ile ilgili veriler kaynak tarama ve ölçek uygulanması sonucunda ortaya çıkan sonuçları yorumlama yöntemiyle toplanmıştır.

Araştırma probleminin ve çözümünün ayrıntılı olarak ortaya konulması için öncelikle kaynak taraması yapılmıştır. Tarama sürecinde araştırma konusuna benzer konularda daha önceden yapılmış araştırmalar incelenerek problem şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarından Doç. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi tarafından 1999 yılında geliştirilen 'İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği' (İHEYTÖ) izin alınarak

kullanılmıştır. Bu veri toplama aracı hem ulaşımı kolay hem de probleme cevap bulmada kullanılabilir uygun ölçme aracı olduğu düşünüldüğü için araştırmacı tarafından tercih edilmiştir.

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği geliştirilirken geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin geçerliğini test etmek için, kapsam geçerliği ve ölçüt geçerliğine bakılmıştır. Bu doğrultuda faktör analizi kullanılmış ve ölçeğin ölçüt geçerliği için pearson r si hesaplanmıştır. Güvenirlik çalışmaları için ise Cronbach Alpha formülü kullanılmıştır (Çizelge 4). Olumlu ve olumsuz tutumları ayırabilmek için, her bir maddenin ayırt ediciliğine bakılmıştır. Ayrıca t testi kullanılarak, maddelerin olumlu ile olumsuz tutumları iyi derecede ayırt edip etmedikleri ve ilişkisiz gruplar için üst %27' lik grup ile alt %27' lik grubun madde puanları karşılaştırılmıştır. Yapılan analizler sonucu ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğuna karar verilmiştir (Kepenekçi, 1999).

ÇİZELGE 4. İHEYTÖ İçin Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Faktör	Güvenirlik Katsayısı Alpha
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	.9023
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	.7293
Toplam	.9001

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği (İHEYTÖ) iki faktörlü bir ölçektir. Birinci faktör “insan hakları alanında eğitime ilişkin tutumlar”, ikinci faktör ise “eğitim ortamında insan haklarının gerçekleştirilmesine ilişkin tutumlar” olarak isimlendirilmiştir. Ölçekteki tüm tutum cümlelerinin 18'i birinci faktöre, 5'i ise ikinci faktöre ait tutumları ifade eden cümlelerdir.

Bu ölçekte 12 olumlu, 11 olumsuz olmak üzere toplam 23 madde bulunmaktadır. Ölçekte beşli likert tipi dereceleme ile her bir madde “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” seçenekleri taşımaktadır. Olumlu maddeler 5'ten 1'e, olumsuz

maddeler ise 1'den 5'e puanlanmıştır. Bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 115, en düşük puan ise 23 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği (İHEYTÖ), 2009 yılının Mayıs ayında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü I. ve II. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarına uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında seçilen örneklemdaki öğretmen aday adaylarının tamamına ulaşılmaya çalışılmış, toplam 604 ölçek uygulanmış ve bu ölçeklerin 324 tanesi geri dönüş yapmıştır. Seçilen örneklemin tamamına uygulanan ölçeklerin bölümler bazında geri dönüş oranları tespit edilmiş ve aşağıda (Çizelge 5) Uygulanan Ölçeklerin Dönüş Yüzdesi çizelgesinde gösterilmiştir.

ÇİZELGE 5. Uygulanan Ölçeklerin Dönüş Yüzdesi

SIRA NO	ANABİLİM DALI	UYGULANAN ÖLÇEK	DÖNÜŞ YAPAN ÖLÇEK	%
1	Fen Bilgisi Öğretmenliği	110	39	35.5
2	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	174	106	61
3	Sınıf Öğretmenliği	152	73	48.1
4	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	168	106	63.1
TOPLAM		604	324	53.7

I. ve II. öğretim öğretmen aday adaylarına uygulanan ölçeklerin dönüş oranlarına ilişkin dağılım (Çizelge 5) incelendiğinde, araştırmanın örneklemindeki ana bilim dallarında I. ve II. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarına toplamda 604 anket uygulandığı, 324 tanesinin geri dönüş yaptığı ve dönüş yüzdesinin % 53.7 olduğu görülmektedir.

Benzer araştırmalarda ölçeklerin %40 ile %50 arasında bir dönüş oranına ulaşması yeterli görülmekle birlikte, beklenen dönüş oranının %50 ile %60 oranında gerçekleşmesidir (Kerlinger, 1973, s. 414). Yapılan incelemeler sonucunda alanyazında belirtilen orana ulaşıldığı görülmüş ve temel amacı gerçekleştirmek üzere elde edilen veriler üzerinde çalışılabileceğine karar verilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu

Yapılan araştırma doğrultusunda elde edilen veriler öncelikle eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları bağımlı değişkeni çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağımlı değişkene ait öğrenim gördükleri bölüm, öğretim türü (I. ve II Öğretim), cinsiyet, yaş ve mezun olunan lise türü olmak üzere beş adet bağımsız değişken vardır.

Öğretim türü (I. ve II. Öğretim), cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerine ait veriler analiz edilirken **bağımsız örneklem için t-testi**; öğrenim gördükleri bölüm ve mezun olunan lise türü bağımsız değişkenlerine ait veriler analiz edilirken ise **bağımsız örneklem için tek-faktörlü varyans analizi** çözümlene yöntemleri kullanılmıştır.

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği'ndeki (İHEYTÖ) maddeler olumlu uç ile olumsuz uç arasında puanlandırılmıştır. İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği'nde (İHEYTÖ) öğretmen aday adaylarının tüm olumlu maddelere tamamen katıldığı varsayıldığında alınabilecek en yüksek puan 115 ($23 \times 5 = 115$), olumlu maddelere hiç katılmadıkları varsayıldığında ise alınabilecek en düşük puan 23'tür ($23 \times 1 = 23$). Öğretmen adaylarının sahip oldukları tutum puanları bu değerler çerçevesinde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca bu analiz sonuçlarına ilişkin yorumlamalar yapılmış ve araştırma açısından önemi vurgulanmıştır. Bu kısımda yer alan bulgular, araştırmanın temel ve alt amaçları paralelinde ve aynı taksonomiyle incelenmiştir.

1. Öğretmen Aday Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

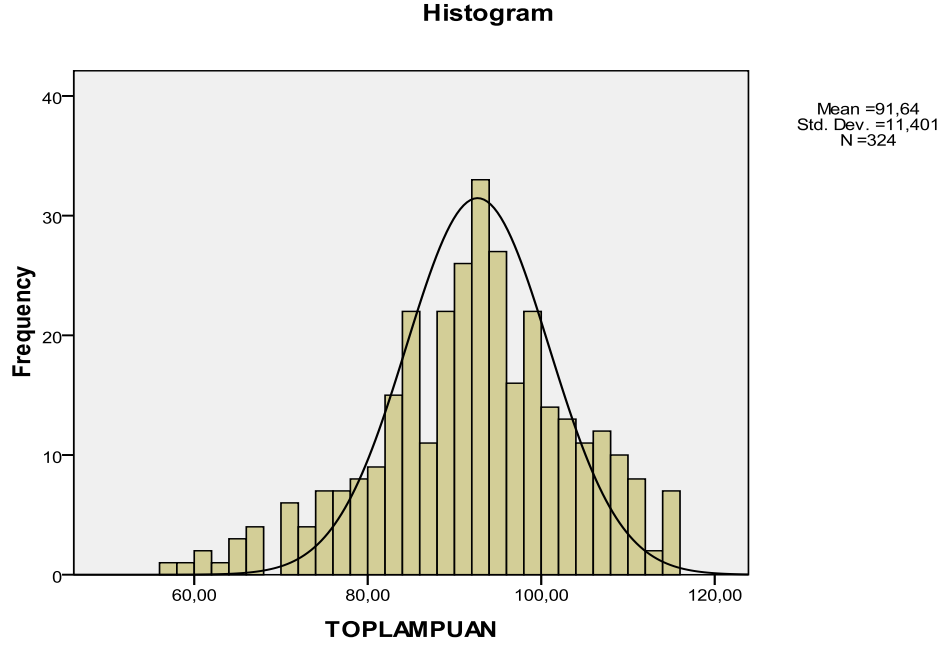
Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları nedir?

Örneklem grubuna ait puan dağılım çizelgesi, Çizelge 6' da gösterilmiştir.

Örneklem grubuna ait puan dağılım çizelgesi (Çizelge 6) incelendiğinde, puan dağılımının normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Öğretmen aday adaylarının tutum puanlarının ortalaması 91.63 olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Örneklem Grubunun Puan Dağılımı

İnsan Hakları Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği'nde (İHEYTÖ), öğretmen aday adaylarının tüm olumlu maddelere tamamen katıldığı varsayıldığında alınabilecek en yüksek puan 115, olumlu maddelere hiç katılmadıkları varsayıldığında ise alınabilecek en düşük puan 23'tür. Bu durumda, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitime yönelik tutumlarının, ortalama puanlar dikkate alındığında ($\bar{x} = 91.63$) büyük ölçüde olumlu olduğu söylenebilir.

Ayrıca İHEYTÖ'ndeki tutumlar “ insan hakları alanının eğitimi” ve “eğitim ortamında insan haklarına saygının sağlanması” olarak iki ayrı faktör altında da değerlendirilmiştir. Öğretmen aday adaylarının bu iki faktördeki maddelere verdikleri tepkilere ait ortalama, ortanca, standart sapma, en düşük ve en yüksek puan değerleri Çizelge 7'de gösterilmiştir.

Çizelge 7. İnsan Hakları Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği Betimsel İstatistikleri

Faktör	Madde Sayısı	Ortalama $\bar{X}$	Ortanca	Standart Sapma (ss)	En Düşük Puan	En Yüksek Puan
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	18	69.06	70.00	10.23	34.00	90.00
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	5	22.56	23.00	2.71	5.00	25.00
Toplam	23	91.63	92.00	11.40	57.00	114.00

Öğretmen aday adaylarının birinci faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” ne yönelik ortalama tutum puanı 69.06, ortanca değeri 70.00 ve standart sapma 10.23’ tür. Ortalama ve ortanca değeri birbirine çok yakın çıktığı için, puanların normal dağılıma yaklaşık bir dağılım gösterdiği, öğretmen aday adaylarının bu faktördeki tutum puanlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Faktör puanlarına ait en düşük değer 34.00, en yüksek değer ise 90.00’dır.

Öğretmen aday adaylarının ikinci faktör olan “eğitim ortamında insan hakları” na yönelik ortalama tutum puanı 22.56, ortanca değeri 23.00 ve standart sapması ise 2.71’dir. Puanların ikinci faktör için de normal dağılıma yaklaşık bir dağılım gösterdiği, öğretmen aday adaylarının bu faktördeki tutum puanlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Faktör puanlarına ait en düşük değer 5.00, en yüksek değer ise 25.00 ‘tir.

Tüm ölçek için genel bir değerlendirme yapıldığında ise, ölçekteki tüm maddelere ilişkin ortalama tutum puanının 91.63, ortanca değerinin 92.00, standart sapmanın 11.40 olduğu görülmektedir. Bu değerlerden de ölçekteki puanların normal dağılıma yaklaşık bir dağılım gösterdiği, öğretmen

aday adaylarının tutum puanlarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ölçekteki maddelere verilen puanlara ait en düşük değer 57.00, en yüksek değer ise 114.00'tür.

2. Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Bölümlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri bölümlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

ÇİZELGE 8. Bölümlere İlişkin Bazı İstatistikler

Bölümler	N	Ortalama	s.s
İlk. Matematik Öğrt.	106	91.42	10.61
Fen Bilgisi Öğrt.	39	92.53	10.48
Sınıf Öğrt.	73	90.24	10.63
Sosyal Bilgiler Öğrt.	106	92.47	12.95
Toplam	324	91.63	11.40

Çizelge 8'de görüldüğü gibi bölümlere ilişkin istatistikler incelendiğinde en yüksek ortalamaya Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda ($\bar{x} = 92.53$), daha sonra ise Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda ($\bar{x} = 92.47$) rastlanmıştır. En düşük ortalama ise 90.24 ile Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda görülmüştür.

ÇİZELGE 9. Bağımsız Örneklemeler İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	251.459	3	83.820		
Gruplar içi	41731.565	320	130.411	.643	.588
Toplam	41983.025	323			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Çizelge 9'da farklı bölümlerde okuyan öğretmen aday adayları arasındaki farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının okudukları bölümlere göre tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlemlenmektedir ($F=0.643$; $p=0.588$, $p > 0,05$). Diğer bir anlatımla, öğretmen aday adaylarının okudukları bölümler tutum puanlarını etkilememektedir.

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” ve “eğitim ortamında insan hakları” alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde; öğretmen aday adaylarının okudukları bölümlere göre insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında bu iki alt faktör açısından da anlamlı farklılık bulunmadığı görülmüştür (İnsan Hakları Alanının Eğitimi $F= 0.480$, $p= 0,696$, $p > 0,05$; Eğitim Ortamında İnsan Hakları $F= 0.982$, $p= 0.401$, $p > 0,05$).

Savaş Büyükkaragöz ve Ömer Üre (1994) yapmış oldukları araştırmada, öğretmen yetiştiren kurumlardaki öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlarını tespit etmiş ve doğrudan öğretmen yetiştiren kurumlarla (Eğitim Fakülteleri) dolaylı öğretmen yetiştiren kurum (Fen-Edebiyat Fakülteleri) öğrencileri arasında, doğrudan öğretmen yetiştiren kurum

öğrencilerinin daha demokratik bir tavır sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır. (Akt: Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Kepenekçi (1999) “Eğitimcilerin İnsan Haklarına Yönelik Tutumları” adlı çalışmasında, kendi hazırladığı insan hakları eğitime yönelik tutum ölçeğini 20 Kasım-10 Aralık tarihleri arasında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde düzenlenen “Eğitim Kurumları Yönetici Adaylarının Eğitimi” kursuna katılan yönetici ve öğretmenlere uygulamıştır. Bu çalışmanın sonucunda katılımcıların insan hakları eğitime yönelik tutumlarının göreve, meslekteki kıdeme ve branşlara göre değişmediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak farklı branşa sahip olmak katılımcıların insan hakları eğitime yönelik tutumlarını anlamlı bir şekilde farklılaştırmamasına rağmen sınıf ve sözel ders öğretmenlerinin sayısal ve mesleki ders öğretmenlerine göre daha olumlu tutumlar sergilediklerini tespit etmiştir. Kepenekçi (1999), ayrıca, ister yönetici isterse öğretmen olarak görev yapsın, eğitimcilerin insan hakları alanında verilecek bir eğitime karşı olumlu tutum içinde olduklarının söylenebileceği sonucuna varmıştır.

Toper (2007) “İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları” adlı tez çalışmasında, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, diğer öğretmenlere oranla öğrencileri daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işlediklerini ve öğrencilerin sınıf düzenini bozacak bir davranışta bulunması halinde diğer öğretmenlere göre öğrencilerle daha çok işbirliği içinde bulduklarını; Türkçe, İngilizce ve Güzel Sanatlar öğretmenlerinin ise diğer öğretmenlere göre öğrencilerin başarı durumlarını oturdukları yer, ekonomik durumları ya da baba meslekleri gibi etkenlerle daha az ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Yılmaz (2007) “Beypazarı İlçesi İlköğretim Okulları ve Liseleri Yönetici ve Öğretmenlerinin İnsan Hakları Eğitime Yönelik Tutumları” adlı tez çalışmasında, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlarının görevlerine göre farklılaşmadığını

ancak Sosyal Bilimler branşlarında görev yapan öğretmenlerin diğer branşlarda görev yapanlarına göre insan hakları alanının eğitimine daha olumlu yaklaşmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

3. Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türüne (I. ve II. Öğretim) göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

ÇİZELGE 10. Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne Göre İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Tutum Puanlarının t-testi Çizelgesi

Öğr Türü	N	Ort. ($\bar{X}$)	s.s.	s.d.	t	p
I.Öğrt	147	92.58	11.41	322	1.368	.639
II.Öğrt	177	90.84	11.36			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türü değişkenine göre farklılıkları analiz edilirken kullanılan **bağımsız örneklem için t-testi** sonuçları Çizelge 10'da gösterilmiştir. Çizelge 10 incelenirken % 95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının öğrenim gördükleri öğretim türüne göre anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır ($p = 0.639$, $p > 0,05$).

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan hakları" alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının öğrenim gördükleri öğretim türüne göre bu iki alt faktör açısından da insan hakları eğitimine yönelik tutumları

arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır (İnsan Hakları Alanının Eğitimi $t= 1.113$, $p= 0.267$, $p>0,05$; Eğitim Ortamında İnsan Hakları $t= 1.547$, $p= 0.123$, $p>0,05$).

Ayrıca elde edilen verilerde, I. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması 92.58 ve standart sapması 11.41 ve aynı test uygulanan II. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması ise 90.84 ve standart sapması 11.36 olarak hesaplanmıştır. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın insan hakları eğitimine yönelik tutumlar I. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

4. Öğretmen Aday Adaylarının Cinsiyet Faktörüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

ÇİZELGE 11. Öğretmen Aday Adaylarının Cinsiyete Göre İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Tutum Puanlarının t-testi Çizelgesi

Cinsiyet	N	Ort. ($\bar{x}$)	s.s.	s.d.	t	p
Erkek	149	91.37	12.53	322	.398	.010
Kadın	175	91.87	10.37			

Anlamlılık düzeyi: $p<0,05$

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyet değişkenine göre farklılıkları analiz edilirken kullanılan **bağımsız örneklem için t-testi** sonuçları Çizelge 11'de gösterilmiştir. Çizelge 11 incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını cinsiyet değişkenine göre karşılaştırırken %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, bağımsız ölçümler

için t-testi sonucu olarak p anlamlılık derecesinin .010 olduğu görülmektedir ($p>0,05$). Başka bir deyişle, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık yoktur.

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” ve “eğitim ortamında insan hakları” alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının cinsiyete göre bu iki alt faktör açısından da insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür (İnsan Hakları Alanının Eğitimi $t= 0.143$, $p= 0.887$, $p>0,05$; Eğitim Ortamında İnsan Hakları $t= 1.136$, $p= 0.257$, $p>0,05$).

Ayrıca elde edilen verilerde, erkek öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması 91.37 ve standart sapması 12.53; aynı test uygulanan kadın öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması ise 91.87 ve standart sapması 10.37 olarak hesaplanmıştır. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın insan hakları eğitimine yönelik tutumlar kadın öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

Büyükkaragöz ve Üre (1994) de yapmış oldukları bir araştırmada öğretmen yetiştiren kurumlardaki öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlarını tespit etmiş ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha demokratik tavır sergilediklerini belirlemişlerdir (Akt: Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Büyükkaragöz (1990) yapmış olduğu ‘Orta Öğretimde Demokrasi Eğitimi’ adlı diğer bir araştırmasında da, kız ve erkek öğrenciler arasında demokratik tutum ve davranışlar bakımından kızlar lehine anlamlı bir farklılık bulmuştur (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998).

Büyükkaragöz, Kesici ve Yılmaz’ın (1995) yükseköğretim gençliğinin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada ortak bilim

gruplarında (Sosyal ve Siyaset Bilimleri, Fen ve Sağlık Bilimleri, Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumları, Mühendislik ve Teknik Eğitim veren Yüksek Öğretim Kurumları) öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin sergiledikleri demokratik tutumlar arasındaki fark kızlar lehine bulunmuştur.

Yılmaz (2007) “Beypazarı İlçesi İlköğretim Okulları ve Liseleri Yönetici ve Öğretmenlerinin İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları” adlı çalışmada, öğretmen ve yöneticilerin insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını incelemiş, öğretmen ve yöneticilerin insan hakları alanındaki eğitime yönelik tutumları arasında cinsiyet faktörü bakımından anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Ancak kadın öğretmenlerin okul ortamında insan haklarının gerçekleşmesine yönelik tutumlarının, erkek öğretmenlerin tutumlarına oranla daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Taçman (2009) “İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları” adlı araştırmasında, sınıf öğretmenlerinin demokratik tutum puanları arasında kadın öğretmenlerin demokratik tutum puanlarının daha yüksek olduğu yani kadın öğretmenlerin demokratik tutumlarının erkek öğretmenlere göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Toper (2007) “İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları” adlı tez çalışmada, bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre öğrenciyi daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işledikleri; öğrencinin sınıf düzenini bozacak herhangi bir davranışta bulunması halinde erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre daha etkili çözüm yolları ürettikleri ve bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre öğrenciler arasında başarı, ekonomik durum, baba mesleği, velisinin okula sık gidip gelme durumuna göre daha az ayırım yaptıkları sonuçlarına varmıştır.

İnsan hakları ve demokrasi eğitimine yönelik duyarlılık, demokratik tavır ve tutumlar birbiriyle ilişkilendirilebilen alanlardır. Araştırmada her iki

alandaki da kadınların lehine anlamlı farklılıkların çıkması, kadınların bu alanlarda daha hassas, düşünceli ve mücadeleci olduğunu göstermektedir.

Kadınlar önemsenmeme, dikkate alınmama, yok sayılma ve bunun tam tersi olan korunma, hatta aşırı korunma kavrayışı içinde okuma-yazma, bilme edimlerinin dışına itilmektedir; cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa uğramaktadırlar. Hakların ve özgürlüklerin sürekli konuşulduğu, her insanın değişmeyen vazgeçilemez haklara sahip olduğunun önemle vurgulandığı yeni dünya düzeninde, kadınların yaşadıkları sorunlar ve ihlaller onların hak ve özgürlükler konularında daha da duyarlı olmalarını koşulsuz bir şekilde gerektirmekte ve bunun sonucu olarak kadınlar insan hakları ve özgürlükleri konusunda daha duyarlı ve hassas olabilmektedirler.

5. Öğretmen Aday Adaylarının Yaş Faktörüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

ÇİZELGE 12. Gruplara İlişkin Bazı İstatistikler

YAŞ	N	Ort. ($\bar{x}$)	s.s.	s.d.	t	p
20-25 Yaş	308	91.85	11.26	322	1.514	.421
26 ve üzeri	16	87.43	13.55			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının yaş değişkenine göre karşılaştırılmasından elde edilen Çizelge 11'deki bazı istatistiklere göre; %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda bağımsız ölçümler için t-testi sonucu olarak p anlamlılık derecesi .421 olarak ortaya çıkmıştır ($p > 0,05$). Başka bir deyişle, öğretmen

aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık yoktur.

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” ve “eğitim ortamında insan hakları” alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, yaş değişkeni açısından birinci alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” faktöründe öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmüştür (İnsan Hakları Alanının Eğitimi $t= 1.155$, $p= 0.249$; $p>0,05$). Ancak ikinci alt faktör olan “eğitim ortamında insan hakları” faktöründe yaş değişkeni açısından öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığın bulunduğu ortaya çıkmıştır. İkinci alt faktör olan “eğitim ortamında insan hakları”na ait ortalama, standart sapma, sd, t ve p değerleri aşağıda Çizelge 13’te gösterilmiştir.

Çizelge 13. Yaş Değişkenine Ait Eğitim Ortamında İnsan Hakları Alt Faktörüne İlişkin Bazı İstatistikler

Eğitim Ortamında İnsan Hakları	N	Ort. ($\bar{x}$)	s.s.	s.d.	t	p
20-25 Yaş	308	22.63	2.55	322	2.003	.046
26 ve üzeri	16	21.25	4.80			

Anlamlılık düzeyi: $p<0,05$

Ölçekte belirtilen iki alt faktörden ikincisi olan eğitim ortamında insan hakları faktörüne ilişkin **bağımsız örneklem için t testi** sonuçlarının yer aldığı Çizelge 13 incelenirken %95’lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, öğretmen aday adaylarının yaşlarına göre eğitim ortamında insan hakları alt faktöründe anlamlı farklılığın bulunduğu gözlenmektedir ($p= 0.046$, $p<0,05$). 20-25 yaş aralığında bulunan öğretmen aday adaylarının ortalama puanının 22.63, 26 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğretmen aday adaylarının ortalama puanının ise 21.25 olduğu

görülmektedir. Ortalama puanlar değerlendirildiğinde, eğitim ortamında insan hakları alt faktöründe anlamlı farklılığın 20-25 yaş aralığındaki öğretmen aday adayları lehine olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca elde edilen verilerde, 20-25 yaş aralığındaki öğretmen aday adaylarının sayısı 308 ve bu aday adaylarının ilgili ölçeğe ait ortalamaları ise 91.85 olarak tespit edilmiştir. 26 ve üzeri yaş aralığındaki öğretmen aday adaylarının sayısı 16 ve bu aday adaylarının ortalamalarının ise 87.43 olduğu görülmektedir. Ortalama puanlara bakıldığında aradaki fark oldukça küçük olmasına karşın insan hakları eğitime yönelik tutum 20-25 yaş aralığındaki öğretmen aday adayları lehinde bir eğilim göstermektedir.

6. Öğretmen Aday Adaylarının Mezun Oldukları Lise Türlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitime yönelik tutumları arasında mezun oldukları lise türüne göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

ÇİZELGE 14. Mezun Olunan Lise Türüne İlişkin Bazı İstatistikler

Liseler	N	Ortalama($\bar{x}$)	s.s
Genel Lise	150	92.74	10.71
Anadolu Lisesi			
Fen Lisesi	128	89.89	12.20
Anadolu Öğrt. Lisesi			
Meslek Lisesi	46	92.89	10.83
Toplam	324	91.6358	11.481

Çizelge 14' te görüldüğü gibi mezun olunan lise türüne ilişkin istatistikler incelendiğinde en yüksek ortalamaya Meslek Lisesi mezunlarında ($\bar{x} = 92.89$), daha sonra ise Genel Lise mezunlarında rastlanmıştır ($\bar{x} = 92.74$). En düşük ortalama ise 89.89 ile Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi mezunlarında görülmüştür. Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi mezunlarında görülen düşük ortalamaların nedenlerinden biri, bu liselerde verilen eğitimin daha çok sayısal ağırlıklı ve üniversite sınavlarına hazırlık kaygısı içinde, test çözme ve bir yarış ortamı şeklinde olmasından kaynaklanabilir.

ÇİZELGE 15. Bağımsız Örneklemeler İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	645.239	2	322.620		
Gruplar içi	41337.785	321	128.778	2.505	.083
Toplam	41938.025	323			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Çizelge 15' te farklı lise türlerinden mezun olan öğretmen aday adayları arasındaki farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının mezun oldukları lise türüne göre tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlemlenmektedir ($F=2.505$; $p=0.083$, $p < 0,05$). Bu anlamlı farklılığın hangi bölümde olduğunu belirlemek için yapılan **Post Hoc** testi sonucuna göre, anlamlı farklılığın Genel Lise ile Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi arasında Genel Lise lehine olduğu görülmüştür ($p= 0.038$; $p < 0,05$; Genel Lise $\bar{x} = 92.74$, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi $\bar{x} = 89.89$).

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” ve “eğitim ortamında insan hakları” alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının mezun oldukları lise türü açısından insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında birinci alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi” faktöründe anlamlı bir farklılığın bulunduğu ortaya çıkmıştır (İnsan Hakları Alanının Eğitimi $F= 2.611$, $p= 0.075$; $p<0,05$). Ancak ikinci alt faktör olan “eğitim ortamında insan hakları” faktöründe öğretmen aday adaylarının mezun oldukları lise türü açısından insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür ($F= 1.591$, $p= 0.205$; $p>0,05$). Birinci alt faktör olan “insan hakları alanının eğitimi”ne ilişkin bazı istatistikler Çizelge 16’da gösterilmiştir.

Çizelge 16. Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Ait İnsan Hakları Alanının Eğitimi Alt Faktörüne İlişkin Bazı İstatistikler

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	541.595	2	270.798		
Gruplar içi	33294.911	321	103.722	2.611	.075
Toplam	33836.506	323			

Çizelge 16’ da farklı lise türlerinden mezun olan öğretmen aday adayları arasında insan hakları alanının eğitimi alt faktörüne ilişkin farkların tespiti için yapılan **tek-faktörlü varyans analizi** (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde, öğretmen aday adaylarının mezun oldukları lise türüne göre insan hakları alanının eğitimi alt faktörüne ilişkin tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlemlenmektedir ($F=2.611$; $p=0.075$, $p<0,05$). İnsan Hakları Alanının Eğitimi alt faktörüne ilişkin tutum puanlarının ortalamaları incelendiğinde, Genel Lise mezunu öğretmen aday adaylarının tutum puanlarının ortalamasının 70.23, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi mezunu öğretmen aday

adaylarının tutum puanlarının ortalamasının 67.48 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda insan hakları alanının eğitimi alt faktöründeki anlamlı farklılığın Genel Lise mezunu öğretmen aday adayları lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz (2007) “Beypazarı İlçesi İlköğretim Okulları ve Liseleri Yönetici ve Öğretmenlerinin İnsan Hakları Eğitime Yönelik Tutumları” adlı tez çalışmasında ise Anadolu Lisesi’nde görev yapan öğretmenler ile Genel Lise’de görev yapan öğretmenlerin tutumları arasında Anadolu Lisesi’nde görev yapan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık bulmuştur. Bu durumu da bu liselerde daha az disiplin problemleri yaşanmasına ve öğrencilerin sınavlardan geçerek bir anlamda seçilerek bu okullara kabul edilmesine ve mevcudun diğer okullara göre daha az olmasına bağlamıştır.

Taçman (2009) “İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları” adlı çalışmasında, öğretmenlerin mezun oldukları kurum açısından demokratik tutumları arasında fark olduğunu bulmuştur. Mezun oldukları kurum düzeyine göre en yüksek tutum puanına sahip öğretmenlerin yüksek lisans mezunu, en düşük tutum puanına sahip olan öğretmenlerin ise lise mezunu olan öğretmenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak yapılan yorumlardan ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler yer almaktadır.

SONUÇLAR

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

4. Sınıflarda öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının ve bu tutumların öğrenim gördükleri bölüm, öğrenim gördükleri öğretim türü, cinsiyet, yaş ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre incelendiği bu araştırmanın sonuçları, araştırmanın temel ve alt amaçları paralelinde ve aynı taksonomiyle incelenmiş ve maddeler halinde aşağıda sunulmuştur.

1. Öğretmen aday adaylarının okudukları bölümler insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarını etkilememektedir.

2. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türüne göre anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak insan hakları eğitimine yönelik tutumlar 1. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

3. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak

insan hakları eğitimine yönelik tutumlar kadın öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

4. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak eğitim ortamında insan hakları ve insan hakları eğitimine yönelik tutum 20-25 yaş aralığındaki öğretmen aday adayları lehinde bir eğilim göstermektedir.

5. İnsan hakları eğitimine yönelik tutum Genel Lise mezunu öğretmen aday adayları bakımından anlamlı farklılık göstermektedir. Genel Lise mezunu öğretmen aday adaylarının diğer lise türlerinden mezun olan öğretmen aday adaylarına kıyasla insan hakları eğitimine yönelik ve insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumları daha olumludur.

Ulaşılan sonuçlar göstermektedir ki, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları büyük ölçüde olumludur ve tutumlar arasında genel olarak farklılık yoktur.

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında farklılık çıkmamasının en büyük etkenlerinden birinin eğitim fakültesinde aldıkları, onları öğretmenlik hayatına hazırlayan dersler olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim ortamları, öğretmen aday adaylarının buldukları sosyal ortamlar, çevreleriyle etkileşimleri ve kişilerle kurdukları iletişim, edindikleri kültür insan hakları alanına bakış açılarını etkilemekte ve insan hakları alanına yönelik tutumlarını belirlemede etkili olabilmektedir.

ÖNERİLER

1. İnsan hakları ve demokrasi eğitimi, **okul öncesi eğitimden başlamak üzere, tüm eğitim sistemi içinde, her tür ve düzeyde** verilmelidir.

2. Kadın erkek eşitliğinin önemini haklar çerçevesinde vurgulayan çalışmalara öncelik verilmelidir.

3. Öğretmen yetiştiren kurumlarda bölüm farkı gözetilmeksizin Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi dersi çekirdek programlara konulmalıdır.

4. Görevde olan öğretmenlere belirli aralıklarla Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi konusunda seminerler verilmelidir.

5. Öğretmen adaylarının demokrasi ve insan hakları gibi konulara bakış açıları iyi analiz edilip eğitim hayatlarında bu değerlerin önemini kavramalarına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

6. İnsan hakları ve demokrasi alanlarına ilişkin çalışmaların öğretmen yetiştiren kurumların diğer bölümlerine de uygulanması önerilmektedir.

7. Demokrasi ve İnsan Haklarına yönelik yapılan çalışmaların sonuçlarının birlikte yorumlanarak tek bir raporla Milli Eğitim Bakanlığı'na ve öğretmen yetiştiren kurumlara bildirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, C.C. (1999). **İlköğretimde İnsan Hakları (Çev. Y. K. Kepenekçi).** *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 227-236.(1982). www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1999/227-236. Erişim Tarihi: 10.01.2010.
- Başaran, İ.E. (1986). **Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir.** *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 111-116. www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1986-19-1-2/111-116.pdf. Erişim Tarihi 01.02.2010.
- Brander, P., Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M., Oliveira, B., Ondrackova, J., Surian, A., Suslova. O. (2008). **Pusula Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu.** (1. Baskı) (Çev: B. Yeşiladalı) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Buğra, A. (2005). **Yoksulluk ve Sosyal Haklar.** *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*. http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf. Erişim Tarihi: 08.03.2010.
- Büyükkaragöz, S.S. ve Kesici, Ş. (1998). **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi.** Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Demirtaş, A. (2007). **Okullarımızda Demokrasi Eğitimi Neden ve Nasıl?** *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 339 (Şubat),10-12.
- Demokrasi Ve İnsan Hakları Eğitimi Programı. <http://halisahin.tripod.com/demokrasiinsanhaklari.htm>. Erişim Tarihi: 15.04.2008.
- Doğan, İ. (2005). **Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları İnsan Haklarının Kültürel Temelleri.** (Altıncı Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Ertürk, S. (1982). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Meteksan Yayınları.

Eyüboğlu, İ.Z. (2004). **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**. Sosyal Yayınlar.

Fransız İhtilali Belgeleri.

<http://www.etarih.net/tr/yakincagtarihi/fransizihtilali.html>.

Erişim Tarihi: 19.05.2008

Gözütok, F.D., Gülbahar, Y., Köse, F. (2007). **E-Öğrenme Yöntemi İle Öğretmenlerin İnsan Hakları Eğitimi**. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*.

www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/2007-1/135-156.pdf.

Erişim Tarihi: 01.02.2010.

Gülmez, M. (2001). **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Egemenlik İnsanındır**. Ankara: TODAİE Yayını.

Gündoğan, G. ve Günay M. (2004). **İnsan Hakları ve Eğitimi**. İzmir: İlya Yayınevi Matbaası.

Gündüz M., Gündüz F. (2007). *Yurttaşlık Bilinci*. (3. Baskı). Anı Yayıncılık.

Güneş, M. (2002). **Sürdürülebilir Bir Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İçin Önkoşullar**. *Eğitim Araştırmaları*, Ekim 2002, 59-67.

Gürbüz, G. (2006). **İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi Dersinde Demokrasi Eğitimi**, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Gürkaynak, İ. (2004). *Yurttaş Olmak İçin...Ve Ben İnsanım*. www.erg.sabanciuniv.edu.tr/iok2004/bildiriler/lpek%20Gurkaynak.doc Erişim Tarihi: 19.05.2009

İnsan Hakları Eğiticileri İçin Başvuru Kitabı.

http://www.ihd.org.tr/images/pdf/insan_haklari_egiticileri_icin_basvuru_kitabi.pdf. Erişim Tarihi: 10.06.2009.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=156:insan-haklari-evrensel-beyannames&catid=37:san-haklarylgeleri&Itemid=96. Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Karasar, N. (1995). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Kepenekçi, Y.K. (1999). **İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Bir Tutum Ölçeği**. *Eğitim Araştırmaları*, Mart 2000, 51-58.

Kepenekçi, Y.K. (1999). **Eğitimcilerin İnsan Haklarına Yönelik Tutumları**. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/1999/213-225.pdf. Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Kepenekçi, Y.K. (2000a). **İnsan Hakları Eğitimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kepenekçi, Y.K. (2000b). **İnsan Hakları Eğitimine Temel Yaklaşımlar**. *Milli Eğitim Dergisi*. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/kepenekci.htm>. Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Kerlinger, F., N. (1973), **Foundations of Behavioral Research** (2 nd. Ed.). New York: Rinehart, Holt, and Winston Inc.

Kuzgun, Y. (1980). **İnsan Hakları ve Eğitim**. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1981-14-1-2/101-108.pdf. Erişim Tarihi 01.02.2010.

Magna Carta Libertatum. <http://www.ansiklopedim.info/?p=4450>. Erişim Tarihi: 19.05.2008

Milli Eğitim Temel Kanunu. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>. Erişim Tarihi: 10.02.2008.

Miser, R. (1991). **Demokrasi Eğitimi**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1991-24-1/49-54. Erişim Tarihi 10.01.2010.

Sened-i İttifak. <http://www.anayasa.gen.tr/senediittifak.htm>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008

Taçman, M. (2009). **İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları**.www.world-education-center.org/index.php/cjes/article/.../6/9. Erişim Tarihi: 01.03.2010.

Tanırılı, H. (2007). **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İle İlgili Konuların İlköğretim Kurumlarında Okutulmakta Olan Ders Kitapları İçerisindeki Yerinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Tanzimat Fermanı. <http://www.anayasa.gen.tr/tanzimatfermani.htm>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008

Tezgel, R.(2006). **Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında İnsan Hakları ve Değer Eğitimi**.
http://www.ihb.gov.tr/bilgi_bankasi/makaleveyazilar/Yeni_ilkogretim_Sosyal_Bilgiler_Dersi_Ogretim_Programinda_insan_haklari.doc.
Erişim Tarihi: 05.05.2008.

Tezgel, R. (2008). **Yeni İlköğretim Programlarında İnsan Hakları Vatandaşlık ve Kentlilik Eğitimi**. Ankara: Araştırma Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (2005). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Toper, T. (2007). **İlköğretim İkinci Kademedeki Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları Sergileme Düzeyleri (Kars İli Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü.
<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=hak&ayn=tam>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü.
<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=demokrasi&ayn=tam>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Üste, B. (2007). **İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi.** *Ege Akademik Bakış.* 7 (1), 295-310.
http://eab.ege.edu.tr/pdf/7/C7_S1_M14.pdf . Erişim Tarihi: 05.05.2008.

Yeşil, R.(2002).**İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi.** *Çağdaş Eğitim Dergisi,* 290 (Eylül),31-36.

Yeşil, R.(2002). **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zencirci, İ. (2003). İlköğretim Okullarında Yönetimin Demokratiklik Düzeyinin Katılım Özgürlük ve Özerklik Boyutları Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

1921 Anayasası. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008.

1924 Anayasası. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008.

1961 Anayasası. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008.

1876 Anayasası. <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>.
Erişim Tarihi: 19.05.2008.

<http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/dilekgozutok.doc>.
Erişim Tarihi: 10.01.2010

<http://www.umut.org.tr/public/yayin.aspx?id=1190>. Erişim Tarihi: 10.01.2010

EKLER

EK 1 İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Değerli Öğretmen Adayları;

Bu veri toplama aracı, Necatibey Eğitim Fakültesi 'nin 4. sınıflarında okuyan öğretmen adaylarının "İnsan Hakları Eğitimi'ne Yönelik Tutumları"nı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmanın başarı ile sonuçlandırılabilmesi, sizin sorulara vereceğiniz cevapların tarafsız, içten ve doğru olmasına bağlıdır. Bu nedenle her maddeyi dikkatlice okuyarak cevaplamanız büyük önem taşımaktadır.

Cevaplayacağınız veri toplama aracından elde edilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacağından, sizden isim yazmanız istenmemektedir. Bu nedenle size doğru gelen en uygun cevabı seçmede kendinizi özgür hissediniz.

Cevaplar size uygun gelen seçeneklere çarpı işareti (X) konulmasıyla ya da istenen bilgilerin yazılmasıyla verilecektir. Lütfen cevaplanmamış soru bırakmayınız.

Veri toplama aracını cevaplayarak araştırmaya yapacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederim.

Seda ÇARIKÇI

sedacarikci@gmail.com

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM I

1. Öğrenim Gördüğünüz Bölümün Adı :.....

2. Öğrenim Türünüz

( ) I. Öğretim ( ) II. Öğretim

3. Cinsiyetiniz

( ) Kadın ( ) Erkek

4. Yaşınız

( ) 16- 20

( ) 21- 25

( ) 25 ve üzeri

5. Mezun Olduğunuz Lise Türü

( ) Genel Lise

( ) Fen Lisesi

( ) Anadolu Lisesi

( ) Meslek Lisesi

( ) Diğer

BÖLÜM II

	TAMAMEN KATILYORUM	KATILYORUM	KARARSIZIM	KATILMIYORUM	HIÇ KATILMIYORUM
1. İnsan Haklarıyla ilgili kitaplar ilgimi çekmez.	( )	( )	( )	( )	( )
2. İnsan Hakları dersinin zorunlu bir ders olarak programda yer alması gerekir.	( )	( )	( )	( )	( )
3. İnsanların birbirine saygı duymalarını sağlamak için “insan hakları” dersine ihtiyaç yoktur.	( )	( )	( )	( )	( )
4. İnsanlara haklarının neler olduğunu öğretmek için “insan hakları” dersine gereklilik olduğunu düşünmüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
5. İnsanlara haklarını nasıl koruyacaklarını öğretmek için insan hakları dersine gerek yoktur.	( )	( )	( )	( )	( )
6. İnsan hakları ihlalleri ile mücadele etmenin ancak insan hakları alanında eğitim almakla gerçekleşebileceğine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
7. İnsan hakları alanında bir eğitim vermenin zaman kaybı olduğunu düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
8. Arkadaşlarıma seçmeli bir ders olarak insan hakları dersini almalarını önermem.	( )	( )	( )	( )	( )
9. İnsan hakları ile ilgili daha çok şey öğrenmek isterim.	( )	( )	( )	( )	( )

10. İnsan hakları çok sevdiğim bir alandır.	( )	( )	( )	( )	( )
11. İnsan hakları alanındaki bilgimi arttırmak için hiç çaba göstermem.	( )	( )	( )	( )	( )
12. Derslerde insan haklarını konu alan tartışmalar beni sıkır.	( )	( )	( )	( )	( )
13. İnsanları önyargılarından arındırmak için insan hakları eğitiminin gerekli olduğunu düşünmüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
14. İnsanların özsayılarının (benlik sayısı) gelişiminde insan hakları alanında alınacak bir eğitimin rolünün büyük olacağını düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
15. Kişilerin kendi ülkelerindeki ve dünyadaki insan hakları olaylarını anlayıp yorumlayabilmeleri için insan hakları alanında eğitilmelerinin gerekliliğine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
16. İnsanların birbirlerine karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı olabilmesinde, insan hakları alanında alınacak bir eğitimin önemli bir katkısı olacağını düşünmüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
17. Demokratik yönetimin gereği gibi işleyebilmesi için, kişilerin insan hakları alanında eğitim görmelerinin gerekli olduğunu düşünmüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
18. İnsan hakları eğitiminin, okul öncesi eğitimden başlamak üzere, tüm eğitim sistemi içinde, her tür ve düzeyde verilmesinin doğru olacağına inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

19. Okul ve sınıf ortamının demokratik olması gerektiğine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
20. Öğretmenlerin tüm öğrencilerin haklarına saygı duyması gerektiğini düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
21. Öğrencilerin doğrudan ya da temsilcileri aracılığıyla okul yönetimine katılmalarının doğru olacağına inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
22. Derslerde, öğrencilerin görüşlerine de yer verilmesi gerektiğine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
23. Öğrencilere farklı görüşleri savunuyor bile olsalar saygı gösterilmesi gerektiğine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

Ek 2 İzin Formu

From: **Yasemin Kepenekci** (karaman.kepenekci@gmail.com)

Sent: Fri 2/26/10 1:45 PM

To: Kemal Er (kemaloguzer@hotmail.com)

Sayın Y. Doc. Dr. Er,

Gelistirmis oldugum "İnsan Haklarına Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği"ni (1999), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Seda ÇARIKÇI'nın "Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları" isimli yüksek lisans tezinde kullanmasına izin veriyorum.

Iyi gunler,

Doc. Dr. Yasemin Karaman Kepenekci

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

26 Şubat 2010 15:38 tarihinde Kemal Er <kemaloguzer@hotmail.com> yazdı:

Sayın Hocam,

Danışmanı olduğum, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi **Seda ÇARIKÇI'nın "Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları"** isimli yüksek lisans tezinde sizin tarafınızdan 1999 yılında geliştirilen "İnsan Haklarına Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği"ni kullanmak için izninizi rica ediyoruz. SAYGILARIMIZLA.

Yrd.Doç.Dr. Kemal Oğuz Er

Balıkesir Üniversitesi

Necatibey Eğitim Fakültesi

Dekan Yardımcısı

Eğitim Bilimleri Bölümü

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi